

Kuulun!

Välineitä ryhmän toiminnan tukemiseen

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

Onni löytyy arjesta.

Julkaisija

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Käsikirjoitus:

Eeva-Liisa Markkanen, nuorisotyön suunnittelija, MLL

Kiitokset:

Liisa Toukonen, nuorisotyön suunnittelija, MLL

MLL:n nuorisotyön kouluttajat

Katariina Ylä-Rautio-Vaittinen, YTM, draamapedagogi

Marianne Peltonen, aineenopettaja, Hämeenkylässä koulu

Marjut Huovinen, aineenopettaja, Neulamäen koulu

Ulkoasu

Hahmo ja Tarja Petrell

Taitto

Tarja Petrell

Valokuvat

Roope Permanto

Paino

ESA PRINT 2012

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on avoin valtakunnallinen kansalaisjärjestö, joka edistää lapsen oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. MLL:n keskusjärjestön jäseniä ovat 13 piirijärjestöä sekä 566 paikallisyhdistystä, joilla on yhteensä yli 92 700 jäsentä.

MLL edistää lapsiperheiden hyvinvointia tarjoamalla vertaistukea ja luomalla osallistumismahdollisuuksia eri elämäntilanteissa. Liitto myös kouluttaa, tekee selvityksiä ja tuottaa aineistoja kouluille ja kasvattajille - edistää monipuolisesti lapsen oikeuksien toteutumista.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton toiminnan ydinalueet ovat

- lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja elinolojen edistäminen
- lasten kuulemisen ja osallisuuden edistäminen
- lapsuuden kunnioittaminen ja suojeleminen ja
- vanhemmuuden arvostaminen ja tukeminen.

Vuosittain

- Lasten ja nuorten puhelin ja netti vastaa noin 37 500 puhelua ja nettikirjeeseen.
- Vanhempainpuhelin ja -netti vastaa noin 850 yhteydenottoon.
- yläkouluissa toimii 14 000 MLL:n tukioppilasta. Internetissä nuorille tukea antaa kymmenien nuorten Verkkotukareiden eli Verkk@reiden joukko.
- yli 1 140 MLL:n kouluttamaa lasten hoitajaa työskentelee lähes 6 000 perheessä.
- 400 MLL:n kouluttamaa tukihenkilöä tekee työtä perheiden ja nuorten parissa.
- MLL ylläpitää noin 460 perhekahvilaa, joissa kokoonnutaan noin 13 300 kertaa.
- MLL:ssa toimii noin 250 vertais- ja muuta aikuisten ryhmää.
- MLL:n harrastuskerhoissa käydään yli 150 000 kertaa.
- MLL järjestää Hyvä alku koulutielle -kampanjan, joka tavoittaa yli 55 000 ekaluokkalaisten vanhemmat muistuttaen läsnäolon ja huolenpidon tärkeydestä lapsen aloittaessa koulun.

MLL tarjoaa kaikenikäisille mahdollisuuden osallistua työhön lasten hyväksi. MLL:n toiminnan perusta on paikallinen vapaaehtoistoiminta.

www.mll.fi

Sisällys

Kuulun ryhmään, tullen kuulluksi | s. 4

Materiaalin käyttäjälle | s. 5

Tullaan tutuiksi – aloittavan ryhmän tukeminen | s. 7

Koululuokka ryhmänä | s. 7

Opettaja ryhmän ohjaajana | s. 7

Ryhmäyttäminen on jatkuvaa | s. 7

Kun uusi ryhmä aloittaa | s. 8

Ryhmän kaksoistavoite | s. 8

Aikaa ja välineitä tutustumiseen | s. 8

Tullaan tutuiksi -osan harjoitukset | s. 10

Me-henki – ryhmän toiminta ja vuorovaikutus | s. 13

Ryhmä kehittyy jatkuvasti | s. 13

Roolit ryhmässä | s. 15

Ryhmän viralliset ja epäviralliset normit | s. 16

Kiusaaminen horjuttaa turvallisuutta | s. 16

Me henki -osan harjoitukset | s. 17

Aidosti yhdessä – osallisuus ja ryhmässä toimiminen | s. 21

Osallisuus edellyttää toimivaa ryhmää | s. 21

Ryhmän toiminnan arviointi | s. 21

Osallistavia ryhmätyö- ideointimenetelmiä | s. 22

Palautteen antaminen | s. 24

Lähteet ja kirjallisuus | s. 26

Liitteet | s. 28

Kuulun ryhmään, tulen kuulluksi

Lapsen ja nuoren näkökulmasta koulun arki saa merkityksensä pitkälti kavereista ja ystävistä, johonkin ryhmään kuulumisesta. Ryhmän merkitys oppilaan sosiaalisen identiteetin kehittymiselle, hyvinvoinnille, oman ja muiden suhteiden jäsentämiselle sekä oppimiselle on erittäin keskeinen. Ryhmässä lapsi tai nuori saa myös tuntea kuuluvansa johonkin ja tulevansa hyväksytyksi, ja hän pääsee osallistumaan ja vaikuttamaan. Jokaisella oppilaalla on oikeus kokea olevansa oman kouluyhteisönsä tärkeä ja arvostettu jäsen ja oikeus kiinnittyä turvallisesti omaan lähiyhteisöönsä.

Oppilaan hyvinvoinnin ja oppimisen kannalta on tärkeää, että hän kokee oman luokkansa tai ryhmänsä turvallisena ja hyvänä toimintaympäristönä. Turvallisuudella tarkoitetaan tässä jokaisen oppilaan omaa kokemusta siitä, onko omassa koulussa tai ryhmässä hyvä olla. Turvattomassa ilmapiirissä huomio kiinnittyy helposti pois perustehtävästä eli oppimisesta. Turvallisessa ryhmässä ei tarvitse pohtia, uskallanko osallistua ja yrittää, voinko kysyä epäselväksi jäänyttä asiaa tulematta nolatuksi, haluanko kuulua tähän ryhmään tai olenko arvokas sellaisena kuin olen.

Myönteisen opiskeluilmapiiriin luominen lähtee liikkeelle ryhmän turvallisuudesta, joka puolestaan pohjautuu toisten tuntemiseen. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (2004) mainitaan, että oppimisympäristön tulee tukea sekä oppilaan kasvua ja oppimista että opettajan ja oppilaan välistä keskinäistä vuorovaikutusta. Oppimisympäristön tulee myös edistää vuoropuhelua ja ohjata oppilaita työskentelemään ryhmän jäsenenä. Opetussuunnitelma määrittelee oppimisympäristön tavoitteeksi avoimen, rohkaisevan, kiireettömän ja myönteisen ilmapiiriin, jonka ylläpitämisestä sekä opettaja että oppilaat ovat vastuussa.

Ryhmässä toimiminen edellyttää oppilailta monenlaisia kykyjä. Ryhmässä opitaan reagoimaan asioihin ja ihmisiin. Ryhmän mahdollistama kokemus osallistumisesta ja tätä kautta kehittyvä itsetuntemus lisää yksilön yleistä toimintakykyä. Toimintakyvyn laajentuminen taas antaa tilaa persoonallisuuden kehittymiselle. Opettajalta vaaditaan jatkuvaa taspainoilua oppilaiden yksilöllisen huomioimisen ja ryhmän ohjaamisen välillä.

Koulun aikuiset voivat tukea oppilaiden myönteistä vuorovaikutusta ja ryhmään kiinnittymistä. Koulujen alkuun painottuvan ryhmäyttämisen lisäksi on tärkeä jatkaa ryhmän tukemista läpi koko lukuvuoden.

Turvallisen oppimisympäristön rakentamiseen tulee käyttää aikaa. Erilaiset toiminnalliset harjoitukset antavat erinomaisen lähtökohdan ryhmän turvallisuuden rakentamiselle, sillä niiden avulla ryhmä lähtee muodostumaan ohjatusti ja oppilaiden erilaiset kyvyt nousevat esiin. Kun ryhmässä on luottamuksellinen ja rento ilmapiiri, pystytään paremmin käsittelemään myös vaikeita asioita, kuten kiusaamista tai syrjimistä.

Viihtyisän ja turvallisen oppimisympäristön luomisen lähtökohdaksi tulee ottaa oppilaiden näkökulman huomioiminen ja heidän äänensä kuuleminen. Oppilaiden osallisuus koulun hyvinvointityössä on tärkeää, sillä oppilaat kokevat ryhmän ilmapiirin ja turvallisuuden syntyvän osittain eri asioista kuin aikuiset. Toisaalta toimiva ryhmä on myös aidon osallisuuden edellytys. Vain hyvántah-
toisessa, turvallisessa ryhmässä kaikki uskaltavat ideoida ja tuoda omat mielipiteensä julki.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton tukioppilastoiminta on jo neljänkymmenen vuoden ajan tukenut kouluja hyvän kouluilmapiiriin luomisessa. MLL on kouluttanut tukioppilasohjaajia ja tuottanut tukioppilastoimintaan opetusmateriaaleja. Opettajat ovat toivoneet työkaluja muun muassa vuorovaikutussuhteiden, oppilaiden keskinäisten kohtaamisten ja sosiaalisten taitojen tukemiseksi.

Ryhmän yhteishenki ja toiminta merkitsee paljon kaikenikäisten oppilaiden ryhmille, sillä me-henki parantaa oppimismotivaatiota, oppimisaktiivisuutta ja ryhmässä viihtymistä. Jokaisella on vastuu sekä omasta toiminnasta että yhteistyön tuloksesta. Yhdessä toimimalla opitaan sekä oman itsen että muiden arvostamista. Ryhmässä toimimisen taidot luovat pohjaa niin työelämässä kuin yhteiskunnassa laajemmin tarvittavien taitojen oppimiselle.

Eeva-Liisa Markkanen

nuorisotyön suunnittelija, MLL

Materiaalin käyttäjälle

Opettajan tulee tuntea ja ymmärtää ryhmiin liittyviä ilmiöitä ja prosesseja, ryhmädynamiikkaa sekä ryhmässä esiintyviä rooleja, valtasuhteita ja vuorovaikutusta. Ryhmätyöskentelyn on todettu aktivoivan oppilaita, helpottavan opetuksen eriyttämistä sekä edistävän luokan yhteisöllisyyttä.

Kuulun-opetusmateriaalin tavoitteena on antaa opettajille valmiuksia ryhmän toiminnan ja turvallisuuden tukemiseen toiminnallisia harjoituksia hyödyntäen. Materiaali on syntynyt opettajien toiveesta saada koulutyöhön sopivia ja helposti käyttöön otettavia keinoja edistää oppilasryhmien työskentelyä ja vuorovaikutusta.

Materiaali on tehty ensisijaisesti peruskoulun opettajien käyttöön. Pääkohderyhmä on 5.–9. luokkien opettajat, mutta se on sovellettavissa myös muihin luokka-asteisiin. Materiaalia voi hyödyntää myös muiden nuorten ryhmien kanssa.

Materiaali on jaettu kolmeen osaan ryhmän toiminnan kehittymisen mukaisesti:

1. Tullaan tutuiksi – aloittavan ryhmän tukeminen
2. Me-henki – ryhmän toiminta ja vuorovaikutus
3. Aidosti yhdessä – osallisuus ja ryhmässä toimiminen.

Jokainen osa sisältää lyhyen esittelyn ryhmädynamiikan kannalta keskeisistä teoreettisista käsitteistä sekä toiminnallisia harjoituksia opetusryhmän toiminnan tukemiseksi. Materiaalissa korostetaan toiminnallisen

työskentelyn tavoitteellisuutta sekä ryhmän kehitysvaiheeseen sopivien harjoitusten valitsemista.

Materiaali toimii ryhmän tukena koko lukuvuoden ajan. Materiaalin harjoitukset sopivat hyvin oppituntien kehikseksi lisäämään oppilaiden välistä vuorovaikutusta. Monia harjoituksia voi myös varioida tukemaan oppitunnin aihetta.

Materiaalista voi poimia harjoituksia esimerkiksi ryhmänohjaajan tunneille, tutustumispäiviin tai oppitunnin kevennykseksi luokan kaivatessa yhteishengen nostatusta. Materiaali kannustaa myös arvioimaan ryhmän toimintaa yhdessä oppilaiden kanssa. Harjoitusten tavoitteena on innostaa oppilaita yhteiseen tekemiseen ja tarjota ryhmää yhdistäviä onnistumisen kokemuksia.

Kaikki materiaalin valitut harjoitukset ovat sellaisia, että ne eivät vaadi erityisiä välineitä tai isoja etukäteisvalmisteluja.

Kuulun-opetusmateriaali on laadittu Mannerheimin Lastensuojeluliiton kehittämän samannimisen koulutusmallin pohjalta. Materiaali perustuu MLL:n tukioppilastoiminnassa laadittuihin ja testattuihin toiminnallisiin harjoituksiin.

Materiaalia on testattu useissa kouluissa. Jokaisen osan lopussa on opettajille pohdintakysymyksiä. Niitä voi käyttää keskustelunaiheina opettajankokouksissa tai järjestettäessä esimerkiksi pedagogisia kahviloita koulussa.

Tullaan tutuiksi – aloittavan ryhmän tukeminen

Tavoitteet:

- Tutustutaan ryhmän tukemiseen ja ohjaajan rooliin ryhmän aloitusvaiheessa.
- Esitellään ryhmän aloitusvaiheeseen sopivia tutustumisharjoituksia.

Koululuokka ryhmänä

Ryhmään kuulumisen on tärkeä tarve. Ryhmään kuulumisella on suuri merkitys ihmisen hyvinvoinnin kokemukselle, oppimiselle ja jopa fyysiselle terveydelle.

Ryhmä on jollain tavalla järjestäytynyt joukko, jolla on yhteinen tavoite tai tehtävä. Jäsenten välillä voi olla työnjakoa ja myös ristiriitoja sekä jännitteitä. Sosiaalipsykologisen näkökulman mukaan koululuokkaa voidaan pitää ryhmänä, sillä luokan toimintaa ohjaavat aina tietyt yhteiset tehtävät, tavoitteet ja tarkoitukset. Koululuokka ei ole mikään hansa ryhmä, sillä sen kokoonpanosta on päätetty ryhmän jäsenistä riippumatta ja ryhmä viettää aikaa yhdessä paljon verrattuna esimerkiksi moniin harrastusryhmiin.

Koululuokkaa on usein kuvattu yhdeksi ihmisen vaativimmista ryhmistä. Esimerkiksi etnografista tutkimusta koululuokasta sosiaalisena tilana tehnyt Petri Paju (2011) kuvaa luokkaa ”intensiiviseksi sosiaaliseksi kokonaisuudeksi”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että koululuokka sosiaalisena tilana ei perustu pelkästään siihen kuulumisen kokemukselle, vaan siihen sisältyy jatkuvaa tarkkailua ja tarkkailtavana oloa. Koululuokkaan ei voi ”logata” itseään sisään silloin kun huvittaa, eikä luokka tarjoa mahdollisuutta olla tarkkailijana ilman että itse tulee tarkkailuksi.

Tunne ryhmään kuulumisesta luo oppilaalle turvallisuutta. Oppilaan on helpompi keskittyä oppimiseen silloin, kun hän tuntee olevansa arvokas osa ryhmää omana itsenään ja hän tietää, mitä häneltä odotetaan. Turvallisessa ryhmässä työrauha, ryhmän jäsenten keskinäinen arvostus ja itsetunto vahvistuvat. Toimiva ryhmä on siis erittäin merkityksellinen yksittäisen oppilaan hyvinvoinnille.

Toimiva ryhmä vaikuttaa merkittävästi myös koko koulun yhteisöllisyyteen. Yhteisöllisyys edellyttää yhteenkuuluvuuden tunnetta, jonka toteutuminen vaatii yhteisöltä yhteisiä normeja, arvoja ja päämääriä.

Mikään yhteisö, koululuokka tai opetusryhmä ei kuitenkaan automaattisesti muodostu toimivaksi ja turvalliseksi, vaan ryhmän toiminnan kehittäminen vaatii tietoista toimintaa ja hyvää ohjaamista.

Opettaja ryhmän ohjaajana

Opettaja vaikuttaa paljon luokan ilmapiiriin, oppilaiden välisten vuorovaikutussuhteiden muodostumiseen sekä oppilaiden ryhmään kuulumisen tunteen syntymiseen. Opettajan tehtävä on ottaa vastuu luokan vuorovaikutussuhteista ja luoda edellytyksiä toimivan ryhmän syntymiselle. Haasteena opettajan työssä onkin pystyä huomioimaan oppilaat sekä yksilöinä että ryhmän jäseninä.

Opettaja voi vaikuttaa ratkaisevasti luokan kiinteyteen ja yhteishengen kannustamalla myönteiseen vuorovaikutukseen, tunteiden ilmaisuun, toisten huomioimiseen ja kunnioittamiseen. Tutkimusten mukaan paras rakennusala ryhmän turvallisuudelle ja vuorovaikutustaitojen oppimiselle ovat todelliset vuorovaikutustilanteet ryhmässä, kuten päätöksenteko, yhteisen tavoitteen määrittely tai konfliktin ratkaiseminen. Näiden vuorovaikutustilanteiden ratkaisemista voidaan tukea tutustumisharjoituksilla. Opettaja voi omalla käytöksellään antaa tärkeän esimerkin toisten arvostuksesta ja tasapuolisesta kohtelusta.

Koulun arjessa opettaja kohtaa monenlaisia ryhmiä ja tilanteita. Etenkin aineenopettajien haasteena on se, että saman ryhmän kanssa pääsee toimimaan vain lyhyen jakson kerrallaan. Yhdessä toimimisen taitojen harjoittelu on sekä opettajalle että oppilaille mielekkäintä silloin, kun yhteistyön tekemiselle on kouluyhteisössä aito tarve. Ryhmän toiminnan kehittäminen juurtuu helpommin luokan arkiseksi rutiiniksi, kun se liitetään muuhun opiskeluun: kontaktien luomista voi harjoitella vaihtuvien paritehtävien avulla ja pienryhmät kannattaa muodostaa satunnaisesti niin, että oppilaat tottuvat työskentelemään turvallisesti kaikkien kanssa.

Ryhmäyttäminen on jatkuvaa

Ryhmäyttämisen tärkeydestä kouluissa puhutaan jatkuvasti. Usein ryhmäyttämisellä tarkoitetaan uuden lukuvuoden alkuun sijoitettavia, erityisesti koulunsa aloittaville vuosiluokille järjestettyjä erityisiä tutustu-

mispäiviä ja -tempauksia. Ryhmäyttämistä ei kuitenkaan voi kuitata yhdellä tai muutamallakaan erillisellä ryhmäyttämispäivällä, vaan ryhmän toimintaa tulee tukea pitkin lukuvuotta.

Ryhmäyttäminen voidaan kuvata prosessiksi, jossa ryhmän jäsenten välistä keskinäistä tuntemista, luottamusta, turvallisuutta ja viestintäkykyä tietoisesti kehitetään. Esimerkiksi kesäloma on pitkä aika kouluikäisten lasten ja nuorten elämässä. Kesän aikana ehtii tapahtua monenlaisia asioita; fyysinen kehitys menee eteenpäin, ryhmään voi tulla uusia oppilaita, joku voi olla muuttanut pois, jonkun vanhemmat ovat ehkä eronneet tai kaiverisuhteissa on tapahtunut mullistuksia.

Kaikenlaiset muutokset ryhmän jäsenissä vaikuttavat myös ryhmän toimintaan. Tästä syystä ryhmänä rakentumista on tuettava jatkuvasti. Lukuvuoden alut ovat tärkeitä kohtia ryhmän tukemisessa kaikilla vuosiluokilla.

Kun uusi ryhmä aloittaa

Kun uusi koululuokka tai opetusryhmä aloittaa, opettajan tehtävänä on mahdollistaa ryhmän jäsenten välisen vuorovaikutuksen syntyminen. Tärkeä osa ryhmän rakentamista on tarjota riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia ryhmän jäsenten väliseen tutustumiseen.

Turvallisen ryhmän rakentaminen edellyttää vahvaa ohjausta. Joillekin oppilaille toisiin tutustuminen ja omien ajatusten esiintuominen on helppoa ja he löytäisivät paikkansa ryhmässä ilman ohjaustakin. Monet oppilaat tarvitsevat kuitenkin tukea kontaktin ottamiseen, itsestä kertomiseen ja toisiin tutustumiseen. Erityinen merkitys ryhmän vuorovaikutussuhteiden ohjaamisella on niille oppilaille, joilla on haasteita ryhmään liittymisessä ja ryhmässä toimimisen taidoissa.

Oppilaiden välisen vuorovaikutuksen tukemiseen kannattaa ryhmän aloittaessa todella panostaa. Esimerkiksi Niina Junntila totesi väitöksessään (2010), että alakouluikäisillä lapsilla yhteys heikon sosiaalisen kompetenssin ja yksinäisyyden välillä oli vahva. Yläkouluun siirryttäessä yksinäisyys vahvistui vieläkin pysyvämmäksi. Siis jos nuori jäi ensimmäisen puolen vuoden aikana ilman kaveri- ja ystävyysuhteita, hän oli todennäköisesti yksinäinen myös tästä eteenpäin. Tästä syystä on tärkeää, että opettaja tarjoaa tutustumiseen riittävästi aikaa sekä antaa oppilaille välineitä siihen, miten aloittaa keskustelu toisen kanssa. Ohjautusti syntynyt turvallisuuden kokeminen mahdollistaa avoimempaa omien ajatusten ja tunteiden ilmaisua sekä lisää kuulluksi tulemisen tunnetta.

Uuden ryhmän aloittaminen on vaativa paikka sekä ryhmän jäsenille että ohjaajalle. Alkuvaiheessa ryh-

män toimintaa kuvaakin hämmennys ja epätietoisuus. Ryhmän jäsenet hakevat paikkaansa ja luovat kuvaa siitä, millaista yhdessä toimiminen on. Ryhmän jäsenten mielessä vilisee monenlaisia kysymyksiä: Keitä tähän ryhmään kuuluu? Mikä on minun roolini ryhmässä? Tuntuuko yhdessäolo muiden kanssa miellyttävältä? Pidetäänkö minusta? Pidätkö minä muista ryhmän jäsenistä? Miten ryhmässä on tarkoituksenmukaista toimia? Olenko riittävän hyvä? Ovatko muut parempia?

Ryhmän jäsenten odotukset kohdistuvat vahvasti ryhmän ohjaajaan. Myös ohjaaja pyrkii uuden ryhmän muodostumisvaiheessa muodostamaan käsityksen kyseessä olevan ryhmän erityispiirteistä pohtimalla, keitä tähän ryhmään kuuluu, ketkä ovat uusia, ketkä tuntevat toisensa jo ennestään, onko ryhmässä jo olemassa olevia vanhoja alaryhmiä sekä millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja osallistujien välillä on. Ei ole olemassa tiettyä kaavaa, jota opettajan tulisi ryhmää ohjatesaan toteuttaa, vaan jokaisen on rakennettava roolinsa ryhmän ohjaajana oman persoonallisen tapansa sekä ryhmän erityispiirteiden mukaan.

Ryhmän kaksoistavoite

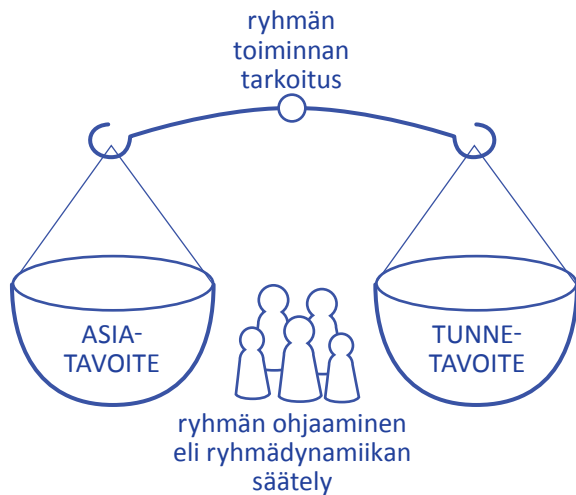
Koulussa oppiminen ja ryhmässä viihtyminen kulkevat vahvasti käsi kädessä. Tästä syystä myös opetusryhmän toimintaa on tärkeä tarkastella ryhmän kaksoistavoitteen käsitteen avulla.

Toimiessaan ryhmän on pyrittävä samanaikaisesti kahteen päämäärään. Toinen on ryhmän toiminnan tarkoituksesta johtuva perustehtävä eli asiataavoite, jonka koulussa muodostaa opetuksen tavoitteet. Toinen päämäärä eli tunnetavoite sisältää ryhmän kiinteyteen ja toimintakykyyn liittyvät tekijät. Nämä kaksi tavoitetta muodostavat erottamattoman kokonaisuuden: asiataavoitetta ei saavuteta, jos keskitytään vain tunnetavoitteeseen ja toisinpäin. Kun ryhmän yhteinen päämäärä on selvillä, onnistutaan sekä asia- että tunnetavoitteen toteuttamisessa varmemmin.

Ryhmän yhtenäisyys eli kiinteys on merkittävä osa oppimisilmapiiriä. Perustehtävän onnistumiseen vaikuttaa ryhmän koossa pysyminen ja kiinteys eli se, kuinka hyvin ryhmä saavuttaa tunnetavoitteensa. Kiinteys taas puolestaan on riippuvainen ryhmän jäsenten keskinäisistä suhteista, mutta myös jäsenten tyytyväisyydestä ryhmän perustehtävän suorittamiseen.

Jos oppilas tuntee ryhmän ja sen toiminnan vastenmieliseksi, hän ei välttämättä toimi yhteistyössä ryhmän tavoitteiden saavuttamiseksi. Ilman turvallista ilmapiiriä oppilas ei uskalla yrittää ja epäonnistua, mikä olisi oppimisen kannalta erittäin tärkeää. Oppilas saattaa sitä vastoin turvautua erilaisiin minuutta suo-

jaaviin puolustusmekanismeihin. Tämä voi näkyä esimerkiksi niin, että oppilas on passiivinen tai häiritsee tunneilla.

Aikaa ja välineitä tutustumiseen

Tutustumisharjoitukset auttavat turvallisen ryhmän syntymistä. Kun opettaja käyttää monipuolisesti vaihtelevia työtapoja, myös hän tutustuu oppilaisiin ja heidän taitoihinsa monipuolisesti. Opettajan kannattaa aluksi tutustuttaa oppilaat toisiinsa yhdessä tehtävillä, myönteisillä, iloisilla ja toiminnallisilla pikutehtävillä. Tällöin yksittäisten ryhmän jäsenten tiedot ja taidot eivät korostu.

Jotta tilanne ei muodostu kenellekään ryhmän jäsenistä epämiellyttäväksi, opettajan pitää kiinnittää erityisesti huomioita tutustumisharjoitusten vaatimukseen ja turvallisuuteen. Aluksi on syytä tehdä helppoja harjoituksia, joissa kenenkään ei tarvitse tuoda itsestään esiin mitään sellaista, mitä ei ole halukas jakamaan.

Ihmiset liittyvät ryhmään toisen ihmisen kautta. Siksi on tärkeää saada ryhmän jäsenet kohtamaan jokainen vuorollaan. Ohjaajan tehtävänä on varmistaa, että tutustumisharjoitukset antavat kaikille yhtäläisen mahdollisuuden osallistua. Kaikkia ryhmän jäseniä on autettava löytämään paikkansa ryhmästä eikä kukaan saa jäädä viimeiseksi, joka on ”pakko” ottaa mukaan.

Kaikilla on oikeus kuulua ryhmään ja ohjaajan tehtävä on varmistaa, että tämä oikeus toteutuu. Sosiaalisesti taitavat oppilaat ottavat helposti oman tilansa ryhmässä. Opettajan tehtävänä ryhmän muodostumisvaiheessa on myös taata se, että myös kaikkien muidenkin ääni tulee kuuluviin.

Toinen tärkeä tehtävä ryhmän aloittaessa on luoda ryhmälle yhteiset pelisäännöt. Ryhmän omat pelisään-

nöt kertovat ryhmäläisille, miten heidän toivotaan käyttäytyvän. Ryhmä kannattaa ottaa mukaan luomaan sääntöjä, koska se helpottaa niihin sitoutumista. Säännöt helpottavat luottamuksen syntymistä, koska niitä noudattamalla ryhmän jäsenten on mahdollista ennakoita muiden käyttäytymistä.

Ryhmän säännöt voi tehdä yhdessä keskustellen tai esimerkiksi jonkin yhteisen ongelmanratkaisuharjoituksen yhteydessä silloin, kun ryhmä pohtii, mitä tehtävään onnistunut ratkaiseminen ryhmältä edellyttää. Ryhmän jäsenet voivat ehdottaa sääntöjä, minkä jälkeen ryhmä neuvottelee, mitkä säännöistä ovat ryhmän toiminnan kannalta tärkeimpiä ja mitkä voidaan jättää pois. Säännöt toimivat myös ohjaajan tukena, kun ryhmä jatkaa toimintaansa. Yhdessä sovittuihin sääntöihin on helppo palata, mikäli ryhmä tuntuu etäännyneen perustehtävästään.

RYHMÄN ALOITTAESSA MUISTA:

1. Opettajalla on vastuu ryhmän muodostumisesta.
2. Ihmiset liittyvät ryhmään toisen ihmisen kautta. Mahdollista oppilaiden väliset kohtaamiset ja vaihtelee pareja ja pienryhmiä säännöllisesti niin, että jokainen pääsee työskentelemään myös niiden oppilaiden kanssa, joita eivät muuten tunne ennestään.
3. Tutustumisharjoitusten tarkoituksena on tarjota kaikille oppilaille positiivisia vuorovaikutuksen kokemuksia. Aloittavan ryhmän kanssa työskennellessä on tärkeä huolehtia siitä, että harjoitukset eivät ole liian vaikeita, kaikilla on mahdollisuus itse säädellä osallistumisen tasoa, ryhmät muodostetaan sattumanvaraisesti ja kaikille tarjoutuu yhtäläinen mahdollisuus osallistua.
4. Luotsaa ryhmäsi parityöskentelyn ja vaihtuvien pienryhmien kautta kohti turvallista suurryhmää.
5. Suunnittele huolellisesti jako pienryhmiin. Ryhmäjoilla voit tukea alkavia ystävyysuhteita.
6. Ryhmän yhteisten pelisääntöjen laatiminen heti aluksi on tärkeää. Sääntöjen tulee olla riittävän konkreettisia, jotta niihin on mahdollista sitoutua. Muutama selkeä sääntö riittää.
7. Tutustuminen ja ryhmäytyminen on prosessi, joka ei tapahdu hetkessä. Ryhmän muodostuminen vaatii aikaa ja sitä tulee tukea pitkin lukuvuotta.

Tullaan tutuiksi -osan harjoitukset

Tutustumisharjoitukset auttavat osallistujia tutustumaan toisiinsa, rentoutumaan ja poistamaan alkujännitystä. Harjoitukset auttavat ryhmän vuorovaikutussuhteiden ohjattua muodostumista ja varmistavat, että kaikki ryhmän jäsenet tulevat huomioiduksi.

Tutustumisharjoitusten jälkeen on hyvä käydä yhteinen keskustelu harjoitusten ja tutustumisen sujumisesta. Oppilaiden kanssa voi pohtia ensin pienryhmissä ja lopuksi koko luokan kesken seuraavia kysymyksiä:

- Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ryhmäläisten välillä oli?
- Mitä mielenkiintoisia asioita saitte tietää toisista?
- Huomasitko jotain uutta itsessäsi?
- Miten toisten tunteminen vaikuttaa luokan ilma-
piiriin?

Kortit kertovat

► **Tehtävä:** Esittäydytään kuvakortin avulla ryhmälle. Kuva tuo välineen oman itsen kuvaamiseen ja mahdollistaa etäännyttämisen sekä omien rajojen määrittelyn.

► **Tila:** Luokkahuone.

► **Tarvikkeet:** Postikortit, kiiltokuvat, kuvakortit tms.

Ohjeet: Levitä luokkahuoneen lattialle erilaisia kuvia ja pyydä oppilaita valitsemaan omaa luonnettaan tai esimerkiksi senhetkistä tunnelmaansa kuvaava kortti. Kuvavalinnan jälkeen pyydä kaikkia kertomaan vuorollaan perustelunsa valitsemalleen kuvalle. Jos haluat rajata aikaa, ohjeista oppilaat kertomaan kuvasta esimerkiksi kahdella lauseella tai muutamalla sanalla.

Avaimesi kertovat

► **Tehtävä:** Esittäydytään muulle ryhmälle kertomalla jotain henkilökohtaista itsestä.

► **Tila:** Luokkahuone, tuolit ringissä.

Ohjeet: Aseta tuolit ringiin tai pyydä oppilaita istumaan luokan lattialle rinkimuodostelmaan. Pyydä oppilaita pohtimaan hetki itsekseen, mitä jokaisen omat avaimet kertoisivat hänestä. Kertoisivatko ne esim. jotain luonteenpiirteistä, ovatko ne aina hyvässä tallessa vai kenties usein hukassa? Minkälaisia ovia avaimilla avautuu? Pyydä tämän jälkeen kaikkia oppilaita kertomaan vuorollaan omien avaintensa tarina. Seuraavan kierroksen virikkeenä voi olla esim. kengät, laukku tai vaikka päähine.

Jana-aloitus

► **Tehtävä:** Tutustutaan toisiin ja orientoidutaan oppitunnin aiheeseen.

► **Tila:** Luokkahuone.

Ohjeet: Tee luokan lattiaan maalarinteipillä jana. Pyydä oppilaita menemään seisomaan janalle siihen kohtaan, mihin aikaan he heräsivät aamulla. Toiseen ääripäähän sovitaan esimerkiksi kello 6 ja toiseen kello 10. Oma paikkaa etsiessä oppilaat joutuvat keskustelemaan keskenään oman päivänsä aloituksesta. Kun paikka janalla on löytynyt, voit vielä vähän keskusteluttaa oppilaita ja kysellä, miksi he ovat juuri kyseisellä kohdalla janaa, miten viimeiseksi herännyt ehti niin nopeasti kouluun tai mitä aikaisin heränneiden aamutoimiin kuului.

Janan avulla voi myös orientoitua oppitunnin aiheeseen: pyydä oppilaita menemään janalla seisomaan esimerkiksi siihen kohtaan, miten tuttu seuraavaksi käsiteltävä oppitunnin aihe on heille etukäteen tai miten kiinnostavana he asiaa pitävät. Kysy lopuksi jokaiselta tai isossa ryhmässä muutamalta, miksi kukin on valitsemassaan paikassa.

Jutturyhmät

► **Tehtävä:** Oppilaat tutustuvat toisiinsa ohjatusti satunnaisissa pienryhmissä.

► **Tila:** Luokkahuone, jossa on tilaa liikua.

Ohjeet: Pyydä oppilaita kulkemaan sikin sokin kävelen ympäri luokkaa. Kun opettaja huutaa ”ryhmä”, oppilaat muodostavat mahdollisimman nopeasti lähellä olevien kanssa 4–5 hengen ryhmiä. Ryhmässä käydään nopea tutustumiskierros, jossa jokainen vastaa lyhyesti muutamalla sanalla opettajan antamaan kysymykseen. Keskustelun aloittaja määräytyy myös opettajan antaman vihjeen mukaan.

Keskustelun aloittaa...:

- se, jolla on värikkäin paita.
- se, jonka syntymäpäivät on seuraavaksi.
- se, joka asuu kauimpana koulusta.
- jne.

Esimerkkikysymyksiä:

- Mikä on mieluisin paikkasi?
- Mitä teet mielelläsi lauantai-iltaisina?
- Millä kulkuvälineellä liikut mieluiten?

Vaihda paikkaa, jos...

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat tutustuvat toisiinsa kertomalla jotain itsestään leikkimielisessä kilpailussa.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, tuolit ringissä.

Ohjeet: Järjestä tuolit ringiin niin, että tuoleja on yksi vähemmän kuin osallistujia. Yksi oppilaista jää tuolipiirin keskelle seisomaan. Keskellä oleva sanoo nimensä ja jonkin asian itsestään, kuten osaan soittaa jotain soitinta, lempiruokani on makaronilaatikko, olen seiskaluokalla jne. Kaikki, joiden kohdalla sanottu asia pitää paikkansa, vaihtavat paikkaa. Viereiseen tuoliin ei saa siirtyä, vaan uusi paikka tulee löytää kauempaa. Keskellä olija yrittää päästä istumaan joillekin vapautuvista tuoleista. Ilman paikkaa jäänyt jää vuorostaan keskelle ja kertoo nimensä ja jonkin asian itsestään.

Harjoitusta jatketaan niin kauan kuin se tuntuu mukavalta tai kun kaikki ovat vaihtaneet paikkaa ainakin muutaman kerran.

Huom. Harjoituksen avulla voi myös sekoittaa luokan istumajärjestyksen satunnaisesti.

Juttujono

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat vaihtavat kuulumisia rivissä niin, että keskustelukumppani vaihtuu säännöllisesti.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone.

Ohjeet: Pyydä oppilaita asettumaan kahteen vastakkaiseen jonoon niin, että jokaiselle on pari. Anna oppilaille aihe, josta keskustellaan noin 2–5 minuuttia. Opettajan merkistä pari vaihtuu niin, että toinen jono pysyy aina paikallaan ja toinen jono siirtyy yhden askeleen eteenpäin (jonossa ensimmäisenä ollut siirtyy aina viimeiseksi). Tavoitteena on saada myös sellaiset oppilaat, jotka eivät muuten vaihtaisi mieliteitä tai kuulumisia keskenään, jutustelemaan erilaisista aiheista.

Merkityksellisiä paikkoja

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat tutustuvat toisiinsa kartan avulla.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa on tilaa liikkua.

Ohjeet: Hahmotelkaa oppilaiden kanssa yhdessä luokkatilaan Suomen kartta niin, että luokkahuoneen toisessa päässä on etelä ja toisessa pohjoinen. Pyydä oppilaita menemään siihen paikkaan kartalla, jossa he ovat syntyneet, missä heidän mummolansa on tai missä heidän lempipaikkansa on. Laajentakaa karttaa tarvittaessa vaikkapa maailman kartaksi. Käykää yhdessä läpi kaikkien oppilaiden sijainnit kartalla. Myös paperista karttaa voi käyttää hyödyksi. Jokainen oppilas voi käydä esim. sinitarralla kiinnittämässä karttaan oman nimilappunsa syntymäkaupungin tai lempipaikan kohdalle. Tämän jälkeen katsotaan kartalta, mistä päin Suomea tai maailmaa paikat löytyvät.

Tutustumisen verkko

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat muistelevat ensiksi tapaamaan sa henkilöä ryhmässä. Samalla tehdään näkyväksi, millaisia olemassa olevia ystävyyssuhteita ja verkostoja ryhmästä löytyy.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa on tilaa liikkua.

Ohjeet: Pyydä oppilaita seisomaan rinkiin. Anna oppilaille hetki aikaa pohtia, kenet luokassa olevista oppilaista he ovat tavanneet ryhmästä kaikkein ensimmäisenä. Pyydä tämän jälkeen laittamaan käsi tämän henkilön olkapäälle. Jos joku osallistujista on ryhmässä ensimmäistä kertaa eikä ole tuntenut ketään aiemmin, hän laittaa käden sen olkapäälle, jonka hän huomasi ensimmäiseksi ryhmään saapuneeseen. Pyydä sitten osallistujia palauttamaan mieleen tilanteet, joissa ovat ensi kertaa tavanneet. Anna keskustelulle aikaa muutama minuutti.

Pura harjoitus kysyen kaikilta vuorotellen, missä ja milloin he ovat tavanneet. Voit myös kysellä vielä tapaamiseen liittyviä yksityiskohtia. Jos kyseiset oppilaat ovat tavanneet esim. jo päiväkodissa, voit kysyä, ovatko he leikkineet yhdessä ja millaisia leikkejä heillä oli tapana leikkiä. Kerrottuaan oppilaat voivat mennä istumaan ja kierrosta jatketaan niin kauan, kunnes kaikki ovat kertoneet tarinansa. Lopuksi voi todeta, että ryhmä tuntuu jo paljon tutummalta.

Toimiva ryhmä ja pelisäännöt

- ▶ **Tehtävä:** Ryhmä määrittelee yhteisesti, mitä toimiva ryhmä tarkoittaa ja millaisia sääntöjä ryhmään tarvitaan.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa on fläppipapereita tai valko- tai liitutaulu.
- ▶ **Tarvikkeet:** Liite 1 (Toimivan ryhmän määrittely) kopioituna.

Ohjeet: Jaa jokaiselle oppilaalle liitteen 1 moniste, jonka avulla he pohtivat ensin itsenäisesti, millainen on heidän näkökulmastaan hyvä ja toimiva ryhmä. Itsenäisen työskentelyn jälkeen jokainen ottaa pariseen jonkun lähellä istuvan oppilaan. Parin tehtävänä on vertailla kummankin omaa kuvausta toimivasta ryhmästä ja muodostaa näistä yhteinen toimivan ryhmän kuvaus. Lopuksi pyydä kahta vierekkäin olevaa paria muodostamaan 4 hengen ryhmä. Nämä pienryhmät muodostavat molempien parien omista kuvauksista yhdistetyn yhteisen kuvauksen toimivasta ryhmästä.

Kun pienryhmä on saanut yhteisen määritelmän toimivalle ryhmälle valmiiksi, pyydä heitä kirjoittamaan se taululle tai fläpilille kaikkien nähtäväksi. Kun kaikki ryhmät ovat kirjoittaneet oman määritelmänsä taululle, käydään koko ryhmän yhteinen keskustelu toimivasta ryhmästä ja katsotaan, löydetäänkö kaikista määritelmistä jotain yhteistä.

Pyydä sitten pienryhmiä miettimään, millaisia sääntöjä ryhmä tällaiseen tavoitteeseen pääsemiseksi. Kirjaa pienryhmien ehdottamat säännöt ylös esim. fläppipaperille. Tarvittaessa ryhmä voi vielä äänestää tärkeimmistä säännöistä niin, että jäljelle jää 5 yhteisesti sovittua pelisääntöä ryhmälle.

OPETTAJALLE POHDITTAVAKSI:

- Mikä on minulle luonnollinen tapa tutustuttaa ryhmän jäseniä toisiinsa ryhmän aloittaessa?
- Millaiset harjoitukset toimivat omassa luokassani?
- Mistä tietää, että ryhmäytyminen on onnistunut?
- Millaisia asioita tulee ottaa huomioon, kun suunnittelee ryhmän ensimmäisiä tapaamiskertoja?

Me-henki – ryhmän toiminta ja vuorovaikutus

Tavoitteet:

- Havainnollistetaan ryhmän toimintaa jatkuvasti muuttuvana prosessina ja opettajan mahdollisuutta edistää ryhmän toimivuutta eri vaiheissa.
- Esitellään ryhmässä olevia rooleja ja normeja.
- Esitellään hyvää ryhmähenkeä ja myönteistä vuorovaikutusta edistäviä toiminnallisia harjoituksia.

Ryhmä kehittyy jatkuvasti

Ryhmän toimintaan vaikuttavat sen koko, fyysinen ja sosiaalinen ympäristö sekä yhdessä vietetyn ajan kesto. Koululuokassa ryhmän toimintaa säätelevät kehukset tulevat sekä opettajalle että oppilaille pitkälti annettuina: koulupäivä rakentuu tietyn mittaisiin oppitunteihin, lukujärjestys määrittelee, kuinka usein ryhmä tapaa toisiaan, ryhmän koko ja ryhmään kuuluvat oppilaat on ennalta määrätty ja luokkatilat rajaavat ryhmän fyysistä ympäristöä. Opettajan työn näkökulmasta ryhmän toimintaa ja sen kehittämistä onkin hyödyllistä tarkastella näiden ryhmän toimintaa määrittävien ulkoisten tekijöiden sijaan ensisijaisesti ryhmän toiminnassa syntyvän vuorovaikutuksen, ryhmäprosessien, näkökulmasta.

Ryhmäprosessilla tarkoitetaan ryhmän toiminnasta syntyvää yksilöiden välistä vuorovaikutusta. Ryhmäprosessit kuvaavat siis sitä, mitä ryhmässä tapahtuu. Vuorovaikutus käynnistää ja ylläpitää ryhmien toimintaa. Vuorovaikutus synnyttää ryhmän sisälle erilaisia rakenteita ja suhteita, jotka ratkaisevat ryhmän toiminnan tehokkuuden. Muodostuneet rakenteet vaikuttavat voimakkaasti siihen, millainen oppimiskulttuuri ja työrauha luokkaan rakentuu. Tällaisia rakenteita ovat esimerkiksi oppilasryhmään syntyvät roolit ja vallankäyttö sekä luokkaan syntyneet normit.

Ryhmän kehittymisprosessi on pitkä tapahtumaketju, jonka alkua ja loppua on hankala osoittaa tarkasti. Tavalla tai toisella ryhmä kehittyy koko olemassaolonsa ajan.

Ryhmiä tutkimalla on voitu havaita selkeitä eripuituisia kehitysvaiheita. Yhteistä ryhmien kehitysvaiheiden jaotteluille on se, että niissä ryhmä kehittyy alkuhämmennyksen ja konfliktien kautta yhtenäisyyteen ja parhaimmillaan tehokkaaseen yhteistyöhön. Kehittyminen ja uudistuminen aiheuttavat ryhmässä kuohuntaa ja epävarmuutta.

PIENI RYHMÄTOIMINNAN SANASTO

Koheesiolla tarkoitetaan ryhmän kiinteyttä ja ryhmän jäsenten halua pysyä ryhmässä. Kun jäsenet haluavat kuulua ryhmään, he ovat todennäköisemmin sitoutuneita ryhmän tavoitteeseen. Koheesio voi joissain tilanteissa olla liian suuri, jolloin voidaan ajautua ryhmäajatteluun.

Ryhmäpaine tarkoittaa ryhmän jäsenten taipumusta mukauttaa mielipiteensä ryhmän normien mukaiseksi. Ryhmäpaine liittyy toisaalta yksilöiden tapaan uskoa, että enemmistö tietää asiat paremmin. Toisaalta kyse on siitä, että enemmistön mielipiteeseen mukautuessaan ryhmän jäsen pyrkii hankkimaan muiden hyväksynnän.

Ryhmäajattelu on ilmiö, joka syntyy, kun päätöksenteossa pyritään välttämään erimielisyyksiä ja konflikteja. Tällaisessa tilanteessa syntyy illuusio siitä, että kaikki ovat samaa mieltä. Ryhmä ikään kuin suojataan kriittiseltä ajattelulta: vaihtoehtoja ei pyritä etsimään eikä asioita haluta kyseenalaistaa, jotta erimielisyyksiä ei syntyisi. Tätä ei kuitenkaan tiedosteta, vaan ryhmä luulee toimivansa järkevästi. Ryhmän jäsenet saattavat tuntea, että ryhmä on erehtymätön, joten ulkopuolista tietoa tai arviointia ei koeta tarpeelliseksi. Ryhmäajattelua esiintyy eniten ryhmässä, joissa on hyvin korkea koheesio ja jotka kokevat painetta konsensuksen eli yksimielisyyden saavuttamiseen. Ryhmäajatteluun voidaan sortua erityisesti silloin, kun ryhmä tuntee painetta nopeaan päätöksentekoon tai se pyrkii miellyttämään jotain ulkopuolista tahoa.

Polarisaatio tarkoittaa sitä, että ryhmä pyrkii päätöksenteossaan joko suurempaan riskinottoon tai suurempaan varovaisuuteen kuin ryhmän jäsenet tekisivät yksin. Jäsenet vertaavat omia argumenttejaan toisten argumentteihin, jolloin riskinotto tai maltillisuus lisääntyvät. Kun jäsenen mielipiteet ja argumentit lähestyvät ääripäitä, myös ryhmän päätöksenteko liukuu kohti ääripäitä. Ryhmille on tyypillistä, että jäsenet pyrkivät saamaan sosiaalista hyväksyntää ryhmältä ja muilta jäseniltä. Riskinotto tai maltillisuus lisääntyy, koska luullaan ryhmän arvostavan sitä. Polarisaatioon voi vaikuttaa myös kuviteltu ryhmän ulkopuolinen paine tai jonkun ryhmän jäsenen suostuttelu.

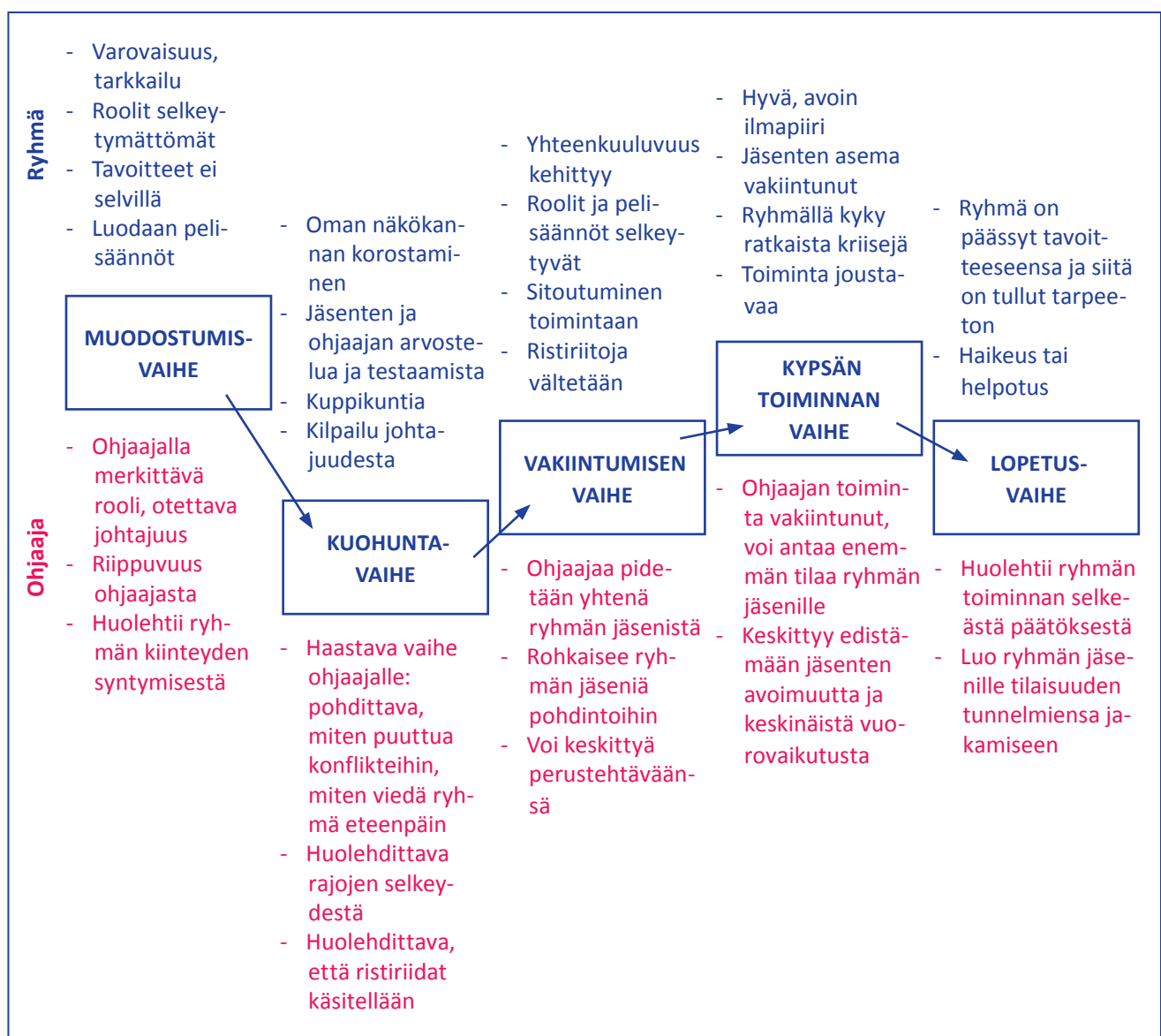
Lukuvuosi tuo oppilasryhmien kehitykselle selkeitä tarkistuspesteitä. Pitkän kesäloman jälkeen koululuokka lähtee jälleen tutustumisen ja alkuhämmennyksen kautta rakentamaan omaa tapansa toimia juuri tällä hetkellä. Yläkouluissa opiskeltaessa jaksojen vaihtuminen voi merkitä sitä, että luokka on erilaisessa kehitysvaiheessa eri oppilaiden tunteilla.

Pienryhmätutkijoiden mukaan ryhmän erilaiset kehitysvaiheet tulevat jollain tavalla esille kaikissa ryhmissä, mutta kehitysvaiheiden väliset rajat eivät välttämättä ole selkeitä eivätkä ne etene aina suoraan kehitysvaiheesta toiseen. Muutokset luokan kokoonpanossa, uusi oppilas tai vaikkapa jonkun oppilaan pitkä poissaolo voivat vaikuttaa niin, että ryhmä joutuu määrittelemään toimintaansa ja käymään jo ohitetun kehitysvaiheen läpi uudestaan.

Ryhmän ohjaajan näkökulmasta tärkeintä on ymmärtää, että ryhmät elävät ja kehittyvät jatkuvasti, sillä niihin vaikuttavat samanaikaisesti monet eri asiat. Ryhmä tarvitsee erilaista tukea eri kehitysvaiheissa. Näin ollen ryhmän ohjaajan tehtävä muuttuu kehitysvaiheesta toiseen siirryttäessä. Kun opettaja tuntee ryhmän kehittymisen mallin, hänen on helpompaa ymmärtää ryhmän sisällä olevia suhteita, vuorovaikutusta, rooleja ja voimavaroja.

Ryhmätoiminnan kehitysvaiheet ja ohjaajan rooli eri vaiheissa on kuvattu oheisessa kuviossa klassisen ryhmän kehitysvaihemallin (Tuckman 1965; Tuckman & Jensen 1977) pohjalta. Opettajan tehtävänä on ohjata ryhmä eri kehitysvaiheiden läpi luottavaiseksi, sitoutuneeksi ja tehtävästään innostuneeksi ryhmäksi, jossa kaikki kantavat vastuuta ryhmän onnistumisesta, ilmapiiristä ja turvallisuudesta.

Ryhmätoiminnan kehitysvaiheet ja ohjaajan rooli

KENELLÄ ON RISKI JÄÄDÄ RYHMÄN ULKOPUOLELLE?

Oman pienryhmän löytäminen voi olla erityisen vaikeaa lapselle, joka liittyy ryhmään muita myöhemmin tai ei osaa esitellä omia vahvuuksiaan. Esimerkiksi hiljainen ja syrjäänvetäytyvä lapsi ei helposti onnistu osoittamaan, miten hän voisi tuoda ryhmään jotain lisää, ja on mahdollista, että hän jää siksi ryhmän ulkopuolelle. Siinä vaiheessa, kun ryhmä on jo muotoutunut, hänen voi olla vaikea päästä enää mukaan, vaikka hänellä olisikin ryhmää tukevia ominaisuuksia.

Riski jäädä ulkopuolelle on myös lapsella, joka sanoillaan ja tekemisillään ärsyttää toisia. Tällainen lapsi ei ehkä ole kovin herkkä tunnistamaan toisten tarpeita ja toiveita ja tulee siitä syystä loukanneeksi myös niitä oppilaita, joiden ryhmään hän haluaisi liittyä.

Ryhmän ulkopuolelle saattaa kuitenkin jäädä ihan kuka tahansa pelkästään siitä syystä, että hänen voimavarojaan ei juuri sillä hetkellä ryhmässä tarvita. Toisaalta oppilas saattaa jäädä ryhmän ulkopuolelle myös siitä syystä, että hän ei ryhmän muotoutumisvaiheessa pidä ryhmään kuulumista tärkeänä eikä tavoittelekaan ryhmän jäsenyyttä. Esimerkiksi silloin, kun oppilaalla on jo luotettava ja läheinen ystävä, jonka kanssa hän voi viettää aikaa, ei ryhmään liittyminen välttämättä kiinnosta.

Pienryhmien ulkopuolelle jääminen tai jättäytyminen voi siis olla joko ei-toivottua tai se voi olla tietoinen ratkaisu, joka myöhemmin saattaa osoittautua oppilaan kannalta haasteelliseksi. Lapsen, joka on kerran jäänyt ryhmän ulkopuolelle, voi olla vaikea päästä liittymään ryhmään myöhemminkin.

Koulun aikuiset voivat vaikuttaa siihen, että oppilas pääsee osaksi ryhmää. Opettaja voi tukea uusien pienryhmien muotoutumista ja auttaa ryhmiä rakentumaan kestävästi. Opetustilanteissa olisi hyvä pyrkiä hajottamaan koko ryhmän yhtenäisyyttä haittaavia pienryhmiä ja vastaavasti tukea rakentavasti toimivia ryhmiä sekä auttaa ryhmien ulkopuolelle jääneitä löytämään oma turvallinen paikkansa oppilaiden suhdeverkostossa.

Roolit ryhmässä

Ryhmässä toimiminen edellyttää oppilailta monenlaisia kykyjä. Tehtäväkeskeiset kyvyt ovat toimintatapoja, jotka auttavat ryhmää saavuttamaan tavoitteensa mahdollisimman hyvin. Koululuokassa tällaisia kykyjä voivat olla esimerkiksi taito esittää selventäviä kysymyksiä tai taito kehittää erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja.

Ryhmäkeskeisiä taitoja puolestaan ovat ryhmän jäsenten keskinäisiä suhteita edistävät taidot, kuten taito luoda mukavaa ilmapiiriä, osoittaa empatiaa tai ratkaista konflikteja. Toimiakseen hyvin niin koululuokka kuin muutkin ryhmät tarvitsevat erilaisia yksilöitä. Ryhmän kehittyessä kaikille sen jäsenille muodostuu oma roolinsa ryhmässä. Roolien muodostumista ohjaavat muun muassa ryhmäläisten odotukset, yksilön persoonallisuus, temperamentti ja kokemukset.

Jokaisesta koululuokasta tai opetusryhmästä löytyy erilaisessa roolissa olevia ryhmän jäseniä. Yksilön rooli on kaksoismerkityksinen, sillä se sekä annetaan että otetaan. Rooli ei myöskään ole pysyvä ominaisuus, joka säilyy samana koko ryhmän toiminnan ajan. Rooliverkosto muuttuu ryhmän edistyessä tavoitteessaan tai kun ryhmän kokoonpanoon tulee muutoksia.

Samalla ihmisellä voi myös olla eri ryhmissä erilainen rooli. Esimerkiksi koululuokassa oppilaalla saattaa olla täysin erilainen rooli kuin urheilujoukkueessa. Ryhmän jäsenet omaksuvat kolmenlaisia toimintarooleja: tehtävän suorittamiseen suuntautuvia, ryhmää ylläpitäviä ja sen toimintaa helpottavia sekä ryhmän toimintaa häiritseviä rooleja. Erilaiset roolit edistävät ryhmätyöskentelyä, mut-

Tehtävän suorittamista edistävät roolit	Ryhmää ylläpitävät roolit	Ryhmän toimintaa häiritsevät roolit
aloitteentekijä tietojen etsijä mielipiteen ilmaisija, äänestäjä asiantuntija selventäjä, täsmentäjä yhteenvedojen tekijä, koordinaattori yksimielisyyden testaaja rakentava kriitikko muistiin merkitsijä järjestelijä	rohkaisija positiivisen palautteen antaja mukaanvetäjä normien ilmaisija, erotuomari kompromissintekijä seurailija, yleisö tunteiden ilmaisija välittäjä, sovittelija jännitysten-laukaisija sillanrakentaja tarkkailija, kommentoiija	väittelijä hyökkääjä jarruttaja huomion tavoittelija ripittäytyjä kilpailija vetäytyjä klikkiytyjä itsensä alentaja, tuenpyytjä yläpuolelle asettuja manipuloija, dominoija

ta ne voivat myös haitata sitä. Tämän vuoksi ryhmän sisäisiä rooleja voi olla tarpeen pohtia ennakolta.

Ryhmän viralliset ja epäviralliset normit

Normit ovat kaikkia ryhmän jäseniä koskevia odotuksia, kun taas roolit ovat eri yksilöihin kohdistuvia odotuksia. Ryhmän vuorovaikutuksessa luodaan aina erilaisia normeja, jotka ovat välttämättömiä ryhmän toiminnalle. Ne asettavat rajoja ryhmän jäsenten so-pivalle ja sopimattomalle käyttäytymiselle. Normit voivat olla eksplisiittisiä eli kirjoitettuja tai ääneen lausuttuja sääntöjä. Ryhmässä on aina myös implisiittisiä normeja eli ääneen sanomattomia tapoja. Implisiittisten normien olemassaolo tiedostetaan usein vasta kun joku rikkoo niitä.

Normeja on aina, vaikkei ryhmä olisikaan niistä tietoinen. Ryhmässä vallitseva tiedostamatonkin normi voi vaikuttaa merkittävästi ryhmän jäsenten käyttäytymiseen. Ryhmässä voi olla esimerkiksi iloisuuden normi, joka on syntynyt ryhmän vuorovaikutuksesta kuin huomaamatta ja josta ei ehkä koskaan ole puhuttu, ja tämä normi estää vaikeista asioista puhumisen. Tai luokassa, jossa kiusataan erityisen hyvää oppilasta, saattaa olla normi, että koulussa menestyminen on epätoivottua, ja koko luokka alisuoriutuu.

Normit muotoutuvat osana ryhmän kulttuurin kehittymistä. Kulttuuri vaikuttaa siihen, millaisia normeja ryhmään syntyy, mutta normit myös muokkaavat ryhmän kulttuuria. Normit ohjaavat ryhmän koko viestintäprosessia, kuten sitä, kenelle ryhmässä puhutaan, miten puhutaan ja mistä aiheista puhutaan. Normit ovat melko vakiintuneita, vaikka ne sallisivat ryhmälle vahingollistakin käyttäytymistä, esimerkiksi jatkuvaa myöhästelyä. Normeja on kuitenkin mahdollista asettaa ja muuttaa esimerkiksi keskustelemalla niistä ja niiden rikkomisesta yhdessä.

Uusi jäsen huomaa ryhmän normit usein vasta silloin, kun hän tietämättään rikkoo niitä. Tullessaan ryhmään hän ikään kuin haastaa ryhmän normirakenteen. Ryhmään sosiaalistuessaan hän oppii ryhmän kulttuurin ja normit tai hän saattaa myös muuttaa niitä. Sosiaalistumisprosessissa ryhmän ulkopuolisesta yksilöstä tulee osa ryhmää.

Kiusaaminen horjuttaa ryhmän turvallisuutta

Turvallinen ilmapiiri tukee ryhmän toimintaa vaikeissakin tilanteissa. Tämän vuoksi on tärkeää, että ilmapiiri-

rin luomiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Konfliktit koetaan usein negatiivisina asioina, joita pitää välttää kaikin mahdollisin keinoin. Ristiriidat voivat myös parantaa ryhmän toimintaa. Rakentava konflikti voi auttaa ryhmän jäseniä ymmärtämään paremmin toisiaan, itseään ja käsiteltävää asiaa. Kun huomataan, että ryhmä on silttenkin kykeneväinen ratkaisemaan konfliktin ja siteet ryhmän sisällä kestävät, ryhmän usko omaan toimintaan vahvistuu ja yhteistyön motivaatio lisääntyy.

Yksittäiset konfliktit ovat kuitenkin eri asia kuin jonkun oppilaan systemaattinen kiusaaminen. Kiusaaminen horjuttaa aina koko ryhmän turvallisuutta ja vaikuttaa kaikkien ryhmän jäsenten toimintaan. Koululuokan ryhmänormit ovat merkittävä kiusaamiseen vaikuttava tekijä. Normit osoittavat oppilaille, miten ryhmässä pitäisi toimia tullakseen hyväksytyksi ja mikä puolestaan on vähemmän suotavaa. Ryhmä palkitsee jäseniään normien noudattamisesta ja rankaisee noudattamatta jättämisestä.

Ryhmän virallisten normien, kuten koulun järjestyssääntöjen tai luokan yhdessä sovittujen pelisääntöjen mukaan kiusaaminen on useimmiten selvästi kielletty, minkä oppilaat yleensä hyvin tietävät. Virallisten normien lisäksi käyttäytymiseemme vaikuttavat aina ryhmän kirjoittamattomat säännöt eli niin sanotut epäviralliset normit. Yhteisössä vallitseviin epävirallisiin normeihin liittyy aina sosiaalinen paine, jopa pelko, joka ohjaa ryhmän jäsenten käyttäytymistä. Pelko syntyy siitä, että yhteisö rankaisee normien noudattamatta jättämisestä.

Kiusaaminen vaikuttaa voimakkaasti oppilaskulttuuriin. Yksilötasolla lähes kaikki oppilaat ovat kiusaamista vastaan. Moni tulee kuitenkin kiusaamistilanteissa toimineeksi tavoilla, jotka ylläpitävät tai vahvistavat kiusaamisen kierrettä. Kiusaamisen syyksi nimetyistä ominaisuuksista muodostuvat ne ominaisuudet, joita koko oppilasryhmä alkaa karttaa. Tämän ominaisuuden vastakohtasta puolestaan tulee yhteisössä tavoiteltu ominaisuus.

Kirjoittamattomat säännöt vaihtelevat eri ryhmässä ja luokissa. Jossakin luokassa voi saada arvostusta sillä, että pärjää mahdollisimman huonosti, jolloin koko luokka on riskissä alisuoriutua, kun toisessa luokassa kaikki tavoittelevat hyviä arvosanoja. Asiat, jotka näissä luokissa vaikuttavat kiusatuksi tulemiseen, voivat olla siis täysin vastakkaiset.

Jos luokan epäviralliset normit sallivat kiusaamisen ja ehkä kannustavatkin siihen, kukaan ei uskalla asettua puolustamaan kiusattua tai muuten vastustamaan kiusaamista, vaikka kokisi sen oikeaksi. Pelko siitä, että joutuu itse kiusatun asemaan, voi olla liian voimakas. Myös kiusaamisen ilmiantaminen koulun henkilökunnalle on usein oppilaskulttuurin epävirallisten normien

mukaan kiellettyä. Kouluun onkin tärkeä luoda normi siitä, että kiusaamisesta pitää kertoa. Jotta tällainen normi saataisiin aikaan, kaikkien koulun aikuisten on toimittava johdonmukaisesti. Aikuisen tulee reagoida kaikkiin kiusaamistilanteisiin ja osoittaa, ettei hän hyväksy niitä.

Me henki -osan harjoitukset

Toiminnallisilla harjoituksilla pyritään aktivoimaan yksilön ja ryhmän toimintaa ja oppimista. Toiminnalliset harjoitukset, pelit ja leikit opettavat ryhmässä toimimisen pelisääntöjä, itsekuria ja johtajuutta. Harjoitukset voivat ryhmän yhteishengen vahvistamisen lisäksi toimia myös virkistäjinä ja taukojumppana.

Kokemus ryhmään kuulumisesta on jokaiselle tärkeä. Monesti leikkimieliset kilpailut ja harjoitukset tuovat joukkuehengen lisäksi todellista jännitystä ja ryhmään kuulumisen tunnetta nuorelle, joka muuten jäisi sivusta seuraajaksi. Voitto yhdistää jotakin ryhmää. Toiset hakevat ryhmästään tukea tappiotilanteessa ja miettivät, miten se käännetään seuraavalla kerralla voitoksi.

Yhdessä toimiessa myös opitaan yhdessä oleminen taitoja. Työskennellessä yhdessä erilaiset roolit alkavat paljastua: joku kannustaa muita, toinen on hyvä ideoimaan, joku on rohkea, toinen varoittaa. Joissakin tehtävissä on tultava lähelle ja kosketettava toisia, joskus ideoitava ja ratkaistava ongelmia. Peleissä ja leikeissä säännöt koskevat kaikkia, joten kaikki ovat niissä samanarvoisia.

Usein ryhmissä on asioita, joista ei uskalleta puhua. Toiminnallisilla harjoituksilla keskusteluun voi ottaa asioita, joiden käsittely yhteisesti voi muuten olla hankalaa. Keskustelu antaa asioille lisää syvyyttä ja mahdollistaa opitun soveltamisen myös arkielämässä.

Toisilleen ennestään tutut oppilaat muodostavat mieluusti työpareja ja ryhmäytyvät keskenään. Tämä ei kuitenkaan edistä koko ryhmän ryhmäytymistä. Opettaja voi edistää vuorovaikutusta luokassa lisäämällä oppitunnin sisältöön toiminnallisia elementtejä. Esimerkiksi pienryhmätyöskentelyä varten oppilaat voi jakaa ryhmiin erilaisin toiminnallisina tavoin, jotka tukevat oppilaiden keskinäistä vuorovaikutusta. Ohjatulla ryhmiinjaoilla varmistetaan myös, että kaikki pääsevät helposti ryhmään eikä kukaan jää yksin. Ryhmän sisäisten suhteiden syntyminen ja kehittyminen edellyttävät, että ryhmän kaikki jäsenet ovat kontaktissa keskenään jossain vaiheessa. Satunnaisia keinoja käytettäessä kaikki löytävät parin tai paikkansa jostakin ryhmästä eli kukaan ei jää ulkopuoliseksi omassa luokassaan.

Vaihtuvissa ryhmissä oppilaat voivat tutustua toisiinsa luonnollisissa vuorovaikutustilanteissa. Työskentely erilaisten ihmisten kanssa kehittää auttamiskäyttäytymistä ja toisten huomioonottamista sekä vastuunkantoa omasta oppimisesta. Ryhmäkoon kasvaessa suhteellisesti harvemmat jäsenet osallistuvat aktiivisesti ryhmän toimintaan. Mitä suurempi ryhmäkoko on, sitä näkyvämpänä korostuu ryhmän johtajan rooli.

Yhdessä toimimista tukevat harjoitukset toimivat apuna hyvän ryhmähengen synnyttämisessä, säilyttämisessä ja edistämisessä.

Pienryhmien kanssa harjoituksen voi purkaa esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla:

- Miten ryhmä toimi?
- Mitä opitte työskentelytavasta?
- Miten toimintaa voisi vielä parantaa?
- Miltä tehtävän tekeminen tuntui?
- Miten yhteistyö sujui?
- Mikä oli kunkin rooli?

Koko ryhmän kanssa harjoituksen voi purkaa esimerkiksi kysymällä:

- Miten työskentely sujui?
- Osallistuivatko kaikki?
- Edistikö ryhmässä tekeminen ratkaisun löytymistä?
- Mitä opitte itsestänne / jostakin ryhmän jäsenestä / ryhmästä?
- Miksi mielestänne menettelitte tuolla tavalla?
- Mitä opitte – mitä voi siirtää arkipäivän tilanteisiin?

1-2-3

► **Tehtävä:** Keskitytään toimimaan vuorovaikutuksessa parin kanssa ja rentoutetaan ilmapiiriä.

► **Tila:** Luokkahuone.

Ohjeet: Jaa oppilaat pareiksi sattumanvaraisesti. Parit seisovat kasvot vastakkain. Parien tarkoituksena on käydä vuorotellen sanoen läpi numeroita 1,2,3,1,2,3,1,2,3 jne. Aina jos toinen tekee virheen (esim. sanoo 4 tai jää vain tuijottamaan tyhjää), pari kättelee häntä ja sanoo ”hyvin mokattu”. Aluksi sanotaan pelkkiä numeroita, tämän jälkeen 1 vaihdetaan esim. taputukseen, mutta 2 ja 3 sanotaan edelleen ääneen. Tämän jälkeen 2 vaihdetaan esim. jalan polkaisuun ja kolme sanotaan vain ääneen. Lopuksi voidaan vaihtaa 3 esim. hassuun ilmeeseen tai sormien näpättyykseen eikä mitään lukua enää sanota ääneen. Opettaja kertoo, milloin vaihdetaan tyyliä. Harjoituksen lopuksi keskustellaan siitä, mikä kohta oli vaikein ja onko ”mokaamisella” oikeasti mitään väliä.

Haaksirikko

- ▶ **Tehtävä:** Pyritään yhteistä haastetta ratkaisemalla mahtumaan ryhmänä mahdollisimman pieneen tilaan.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, tuolit ringissä.

Ohjeet: Järjestä tuolit ringiin niin, että tuoleja on yhtä monta kuin osallistujia. Kierrä ringiä ja kerro samalla oppilaille tarinaa siitä, että olet saarta kiertävä hai, joka vaanii autiolle saarelle haaksirikkoutuneita oppilaita. Oppilaat ovat saarella, jota hai saartaa ja saari pienenee koko ajan. Poista tuoleja saaresta yksi kerrallaan. Tarkoituksena on katsoa, kuinka pieneen tilaan koko ryhmä mahtuu. Tarinan sijaan tehtävän voi esittää ryhmälle myös haasteena, eli opettaja voi haastaa ryhmän alussa arvioimaan, kuinka pieneen tilaan he kaikki mahtuvat, ja tuoleja aletaan tämän jälkeen poistaa yksitellen.

Paperitoteemit

- ▶ **Tehtävä:** Rakennetaan paperiarkeista mahdollisimman korkea rakennelma. Harjoitus edistää luovuutta ja ryhmän yhteishenkeä. Tarkkaillaan ryhmässä esiintyviä rooleja.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa on vapaata pöytä- tai lattiapintaa.
- ▶ **Tarvikkeet:** A4-paperiarkkeja 15 kpl / pienryhmä, liite 2 (Roolit ryhmässä) kopioituna.

Ohjeet: Jaa ryhmä sattumanvaraisesti 4 tai 5 hengen pienryhmiin. Pienryhmien tavoitteena on rakentaa 15 paperiarkeista mahdollisimman korkea ja hieno rakennelma. Papereita ei saa repiä, rikkoa, liimata tai teipata, ainoastaan taitella. Papereita ei saa myöskään tukea millään (esimerkiksi kynällä) vaan ne rakennetaan tasaiselle pinnalle (lattia tai pöytä). Kaikkia papereita ei ole pakko käyttää. Anna aikaa rakentamiseen noin 5–10 minuuttia. Lopuksi katsotaan, minkä ryhmän rakennelma on korkein ja vertaillaan eri rakennustyyplejä.

Tehtävää purkaessa voit myös kannustaa oppilaita arvioimaan ryhmässä esiintyviä rooleja. Jaa jokaiselle oppilaalle Roolit ryhmässä -moniste, jonka oppilaat täyttävät ensin itsenäisesti. Pyydä sitten pienryhmiä keskustelemaan rooleista tehtävämonisteen pohjalta. Keskustelkaa lopuksi yhdessä siitä, millaisia rooleja pienryhmiin syntyi ja miksi on hyvä, että ryhmässä on erilaisissa rooleissa olevia jäseniä. Harjoituksen purun jälkeen ryhmät voivat puhaltaa oman teoksensa kumoon.

Sanomalehtituolit

- ▶ **Tehtävä:** Rakennetaan pienryhmissä sanomalehteä ja maalarinteippiä käyttäen mahdollisimman tukeva tuoli. Harjoitus edistää luovuutta ja ryhmän yhteishenkeä. Harjoituksen avulla voidaan myös arvioida ryhmän toimintaa.
- ▶ **Tarvikkeet:** Sanomalehtiä, maalarinteippiä, liite 3 (Ryhmän toiminta) kopioituna.

Ohjeet: Jaa ryhmä sattumanvaraisesti 3–5 hengen pienryhmiin. Jokaiselle ryhmälle annetaan sama määrä sanomalehtiä sekä maalarinteippiä. Ryhmän tehtävänä on rakentaa tuoli näistä aineksista. Muita välineitä ei saa käyttää. Anna tuolin rakentamiseen aikaa 10–15 minuuttia. Lopuksi pisteytä yhdessä koko ryhmän kanssa kaikkien pienryhmien tuolit esim. tuolin ulkonäön sekä kestävyuden mukaan.

Tehtävän yhteydessä voit pyytää oppilaita pohtimaan ryhmän toimintaa. Jaa tuolin rakentamisen jälkeen jokaiselle oppilaalle Ryhmän toiminta -moniste ja pyydä heitä täyttämään se. Pyydä oppilaita ensin vertailemaan arvioitaan ryhmän toiminnasta pienryhmässä. Lopuksi käydään yhteinen keskustelu siitä, kuinka yhteneväisiä ryhmän jäsenten arviot pienryhmän toiminnasta olivat ja millaisia kehitysehdotuksia ryhmän jäsenet olivat esittäneet.

Tutustumisruudukko

- ▶ **Tehtävä:** Selvitetään asioita jo tutuista luokkatovereista.
- ▶ **Tarvikkeet:** Liite 4 (Tutustumisruudukko) kopioituna.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa mahtuu kävelemään.

Ohjeet: Jaa jokaiselle oppilaalle liitteen 4 tutustumisruudukko. Pyydä oppilaita liikkumaan luokassa ruudukon kanssa ja selvittämään, keneen luokkatoveriin mikäkin väittämä sopii. Luokkatoverin nimi kirjoitetaan kyseiseen ruutuun ruudukossa. Oppilaiden tavoitteena on kerätä ruudukkoon mahdollisimman monta nimeä. Jokaisessa ruudukossa on oltava ainakin yksi nimi ja mahdollisuuksien mukaan jokaisen nimi on oltava ruudukossa ainakin kerran.

Harjoituksen voi tehdä myös bingon tapaan. Se oppilaista, joka ensimmäiseksi saa täyteen pysty- tai vaakarivin, huutaa bingo. Harjoitusta jatketaan keräämällä 2 riviä ja lopulta koko ruudukko.

Katseet kohtaavat

- ▶ **Tehtävä:** Harjoitellaan sanatonta viestintää ja toiseen keskittymistä.
- ▶ **Tila:** Luokkatila, jossa mahtuu muodostamaan koko ryhmän suuruisen ringin.

Ohjeet: Pyydä oppilaita seisomaan piirissä. Ohjaa oppilaita katsomaan vasemmalla puolellaan olevaa. Katsottuaan hetken pyydä oppilaita siirtämään katseensa seuraavaan ja taas seuraavaan jne. Katseen pitää pysähtyä hetkeksi jokaiseen piirissä seisovaan. Jos 2 ihmistä huomaa katsojansa toisiaan suoraan silmiin, he eivät siirräkään katsetaan eteenpäin vaan nyökkäävät toisilleen ja vaihtavat hiljaa paikkoja keskenään. Uudella paikalla katsotaan taas vasemmalla puolella olevaa. Leikin aikana ei puhuta.

Kuka minä olen?

- ▶ **Tehtävä:** Selvitetään kysymysten avulla, kenen julkisuuden henkilön nimilappu on teipattuna selkään. Tehtävä kannustaa vuorovaikutukseen kaikkien kanssa.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa mahtuu kävelemään.
- ▶ **Tarvikkeet:** Julkisuuden henkilöiden nimiä listattuna papereille. Nimiä tulee olla muutama enemmän kuin osallistujia.

Ohjeet: Kiinnitä jokaisen oppilaan selkään teipillä lappu, jossa on jonkun tunnetun henkilön nimi. Oppilaat voivat ensin itse ideoida listan tunnetuista henkilöistä. Ohjeista oppilaita kiertämään ympäri luokkaa ja kyselemään toisiltaan kysymyksiä, joiden avulla henkilö on mahdollista selvittää. Kysymysten tulee olla sellaisia, joihin voi vasta vain ”kyllä” tai ”ei”. Ensimmäiseksi henkilönsä selvittänyt on voittaja.

Palloralli

- ▶ **Tehtävä:** Yritetään yhdessä ryhmänä toimien saada mahdollisimman monta palloa kulkemaan ringissä yhtä aikaa. Samalla harjoitellaan keskittymistä ja yhdessä toimimista.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa mahtuu muodostamaan koko ryhmän suuruisen ringin.
- ▶ **Tarvikkeet:** Sanomalehdestä rytistettyjä ja maalinteipillä ”sidottuja” sanomalehtipalloja. Palloja tulee olla vähintään yhtä monta kuin harjoitukseen osallistujaa, mielusti reilusti enemmän.

Ohjeet: Oppilaat seisovat piirissä. Pyydä harjoituksen aloittajaa ottamaan sanomalehtipallo ja heittämään se haluamalleen henkilölle. Tämä heittää pallon taas eteenpäin seuraavalle henkilölle ja näin jatketaan koko kierros niin, että jokainen saa pallon kerran

käsiinsä. Kierroksen viimeinen heittää pallon ensimmäiselle heittäjälle. Sama kierros heitetään uudelleen niin, että jokainen muistaa keneltä pallon sai, ja kenelle sen heitti. Tämän jälkeen ensimmäinen heittäjä alkaa heittää uusia palloja piiriin. Joka kerta pallon heittojärjestys on sama. Lopulta palloja voi olla kymmeniä piirissä menossa. Jos palloa ei saa kiinni tai se törmää toiseen palloon, kannattaa pallo jättää siihen ja odottaa seuraavaa palloa. Heittelyä jatketaan niin kauan kuin palloja riittää.

Formula

- ▶ **Tehtävä:** Leikkimielisessä rallikilpailussa lisätään yhteishenkeä ja harjoitellaan yhdessä toimimista.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone tai muu tila, jossa mahtuu tekemään ison ringin.

Ohjeet: Oppilaat seisovat piirissä. Pyydä oppilaita tekemään jako kahteen siten, että parittoman numeron saaneet ovat yksi joukkue ja parillisen numeron saaneet ovat toinen. Toiselle joukkueelle annetaan sininen ja toiselle punainen pallo. Pallojen sijaan voi käyttää leikkiautoja, serviettejä, tyynyjä, tai jos tehtävään halutaan lisää haastetta, vesilasia. Pallot lähtevät piirin vastakkaisilta puolilta liikkeelle myötäpäivään siten, että kumpikin joukkue ojentaa mahdollisimman nopeasti palloa seuraavalle oman joukkueen jäsenelle (1-3-5-7-9-11 jne.) ja pitää ojentaessaan formulan ääntä. Pallot ajavat kilpaa, ja voittaja on se joukkue, jonka pallo ensimmäisenä ohittaa toisen joukkueen pallon. Muiden tehtävänä on kannustaa omaa joukkuetta. On hyvä sopia ennen harjoituksen aloittamista mitä tapahtuu, jos formula tippuu.

i Ryhmiinjako harjoituksia

- **Ryhmiinjako syntymäpäivän mukaan:** Pyydä oppilaita muodostamaan äänettömästi rivi syntymäpäivän ja -kuukauden mukaan niin, että ensimmäisenä syntynyt on rivin toisessa päässä ja vuoden viimeiseksi syntynyt toisessa päässä. Satunnaisesti järjestäytyneestä rivistä voidaan helposti muodostaa sopivan kokoiset pienryhmät. Ryhmät voidaan tehdä myös järjestäytymällä riviin esim. kengänkoon, toisen nimen alkukirjaimen tai vaikka talonnumeron mukaan. Ryhmiinjako-kriteeriksi tulee kuitenkin ottaa sellainen aihe, jonka vertailu ei tunnu ryhmästä pahalta.
- **Ryhmiinjako eläinlappujen avulla:** Jokainen saa lapun, jossa lukee eläimen nimi (lehmä, lammas

jne.), ja alkaa matkia eläimen ääntä. Saman eläinlapun saaneet muodostavat ryhmän.

- **Ryhmiinjako legopalikoiden mukaan:** Jokainen osallistuja nostaa purkista yhden legopalikan. Samanväriset tai -muotoiset legopalikat saaneet oppilaat muodostavat ryhmän. Vaihtoehtoisesti voidaan käyttää myös muita pieniä esineitä.
- **Satunnaisen systemaattista:** Jokaiselta osallistujalta kysytään kysymys. Kysymykset voivat olla mitä eriskummallisempia valintoja eri asioiden välillä. Esim.: Maksalaatikko rusinoilla vai ilman? Verkkolehti vai paperilehti? Vanilja- vai mansikkajäätelö? Kissa vai koira? Helsingin Sanomat vai 7 päivää? Sukkahousut vai pitkät kalsarit? Rantalo-ma vai kaupunkiloma? Maalla vai kaupungissa? Iltalehti vai Iltasanomat? Lätkämatsi vai ooppera? Dekkari vai rakkausromaani? Hernekeitto, sinapilla vai ilman?

Vastauksesta riippumatta ohjaaja määrää satumanvaraisesti, mihin ryhmään vastaaja menee. Lopuksi voidaan miettiä, oliko vastauksilla oikeasti merkitystä. Tämä tapa on hyvä, jos halutaan tietyt ihmiset esim. eri ryhmiin, mutta halutaan tehdä ryhmäjako jollain hausalla tavalla.

OPETTAJALLE POHDITTAVAKSI

- Miten ryhmän kehitysvaiheet näkyvät koululuokassa?
- Missä kehitysvaiheessa oma ryhmäni tällä hetkellä on?
- Miten kurssimuotoinen opiskelu (esim. yläkoulussa) vaikuttaa ryhmäprosessiin?
- Miten opettajan rooli muuttuu ryhmän kehittyessä?
- Mitä ohjaaja voi tehdä, jos luokassa on joku, joka ei koskaan pääse mukaan yhteiseen toimintaan?
- Miten ohjaaja voi toimia, jos yksi ryhmän jäsenistä ottaa hyvin vahvan roolin ryhmässä, tulee ikään kuin opettajan tontille, vie paljon aikaa yhteiseltä keskustelulta ja organisoii ryhmän toimintaa?
- Mitä ryhmän ohjaaja voi tehdä, jos ryhmään muodostuu kuppikuntia, jotka kilpailevat keskenään?
- Mitä ohjaaja voi tehdä, jos yksi ryhmän jäsenistä häiriköi ryhmää eikä piittaa yhdessä sovituista säännöistä?

Aidosti yhdessä – Osallisuus ja ryhmässä toimiminen

Tavoitteet:

- Kiinnitetään huomiota oppilaiden aktiiviseen roolin ryhmän toiminnan kehittämisessä
- Tuodaan esiin ohjaajan roolia osallistavassa työskentelyssä.
- Korostetaan arviointia ja palautteen antamisen tärkeyttä ryhmän toiminnan ohjaamisessa.
- Esitellään erilaisia toiminnallisia ideointimenetelmiä aidon osallisuuden edistämiseksi.

Osallisuus edellyttää toimivaa ryhmää

Oppilaiden näkökulmasta koulua pitää tarkastella sosiaalisena tilana. Syrjäytyminen tarkoittaa ryhmään kuulumattomuutta, joutumista syrjään, toiseutta ja ulkopuolisuuden kokemusta. Osallisuudella puolestaan tarkoitetaan mahdollisuutta vaikuttaa omaan lähiympäristöönsä, itseään koskevien päätösten tekoon ja itseään koskeviin asioihin. Osallisuus on toimintaa, jossa oppilaat asettavat itse tavoitteita, keskustelevat ja pohtivat eri ratkaisuja sekä tekevät päätöksiä. Tällaisen aidon osallistumisen toteutuminen koulun luokkayhteisössä edellyttää turvallista ja toimivaa ryhmää.

Koulussa osallisuus ymmärretään usein edustuksellisena tai jonain ylimääräisenä, oppituntien ulkopuolella tapahtuvana vaikuttamisena (kuten tukioppilastoiminta tai oppilaskuntatoiminta). Osallisuudessa on kysymys ryhmästä ja yksilöiden toimimisesta siinä. Yksilön kokemus osallisuudesta tai osattomuudesta ei voi syntyä ilman ryhmää, yksin ei voi olla osallinen.

Oppilas tuntee olevansa osallinen, kun hän kokee, että hänen ryhmällään ja hänen tähän ryhmään kuulumisellaan on merkitystä. Kaikista ei kasva eikä tarvitse kasvaa aktiivisia yhteiskunnallisia vaikuttajia, mutta kaikilla on oikeus kokea olevansa tärkeä osa jotakin ryhmää tai yhteisöä.

On tärkeää, että oppilaat kokevat koulun omaan eikä vain opettajien tilana. Osallisuuden kokemus lisääntyy, kun oppilaat tuntevat, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa toiminnan suunnitteluun koulussa. Osallinen nuori tuntee itsensä päteväksi ja pitää omaa rooliaan merkittävänä. Tämä antaa vahvuutta luoda omia tavoitteitaan ja odotuksiaan sekä arvioida niiden toteutumista osana yhteisöä.

Oppilaiden itsetunto vahvistuu, kun he saavat itse ideoida ja toteuttaa toimintaa. Onnistumiset ja kokemus aikuisen luottamuksesta vahvistavat uskoa omaan kykyihin. Osallisuuteen liittyy myös epäonnistumisen ja virheiden korjaamisen mahdollisuus. Oppilas oppii tuntemaan omat vahvuutensa ja oman osaamisensa rajat. Osallisuuteen kuuluu ryhmän tuki. Turvallisessa ryhmässä on mahdollista pyytää apua toisilta oppilailta tai ohjaajalta. Kaikkeen ei tarvitse pystyä yksin.

Tutkimusten mukaan oppilaiden aito mahdollisuus osallistua oppituntin suunnitteluun lisää opiskelumotivaatiota. Oppilaat viihtyvät ja ovat aktiivisia sellaisilla oppitunneilla, joissa he saavat vaikuttaa tuntien kulkuun, tuntevat kuuluvansa ryhmään ja keskittyvät taitojensa kehittämiseen omista lähtökohdistaan. Oppilaiden mahdollisuus tehdä ratkaisuja ja valintoja omassa opiskelussaan lisää oppilaiden innostuneisuutta, motivaatiota ja aktiivisuutta. Kun opettaja antaa oppilaiden omille ideoille ja kysymyksille tilaa, he aktivoituvat ja ryhmädynamiikka pääsee kehittymään.

Osallistumista ja vaikuttamista voi harjoitella erilaisissa yhteisissä ryhmätilanteissa, joissa tehdään kaikkia ryhmäläisiä koskevia päätöksiä. Vuorovaikutteisessa viestinnässä kuunnellaan toista. Osallisuutta kehitettäessä ryhmän ohjaaja ei voi yksin päättää tulevasta toiminnasta ja toimintamalleista. Ohjaajan on luovuttava osasta määräysvaltaansa, jotta hän voi antaa ryhmälle lisää valtaa ja mahdollisuuksia toteuttaa itseään.

Määräysvallasta luopuminen ei tarkoita sitä, että ryhmän tulisi antaa tehdä mitä vain. Ohjaajalla on edelleen vastuu toiminnasta, joten hänen on löydettävä tasapaino toiminnan tavoitteiden ja ryhmän osaamisen ja ideoiden väliltä.

Ryhmän toiminnan arviointi

Myös ohjaajan rooli muuttuu jatkuvasti, kun ryhmä kehittyy ja sen tehtävä selvenee. Ohjaajan tehtävään ryhmän toiminnan ylläpitäjänä ja kehittäjänä kuuluu olennaisesti myönteisen palautteen antaminen sekä ryhmän vuorovaikutuksen tarkkailu.

Ohjaajan on hyvä säännöllisin väliajoin pysähtyä yhdessä ryhmän kanssa arvioimaan, miten ryhmän toiminta sujuu: Olemmeko tyytyväisiä ryhmän

ilmapiiriin ja työrauhaan? Miltä ryhmässä työskentely tuntuu? Saavutammeko tavoitteemme? Noudatetaanko ryhmässä yhteisesti sovittuja pelisääntöjä?

Toiminnallisten harjoitusten avulla opettajan on mahdollista tutustua osallistujiin ja heidän taitoihinsa eri tavalla kuin tavanomaisessa opetuksessa. Vuorovaikutustilanteessa kannattaa kiinnittää huomiota etenkin seuraavien asioiden tarkkailuun ryhmässä:

- Ketkä osallistuvat ja miten?
- Miten aika ryhmässä käytetään ja keille se jakautuu?
- Mikä on vuorovaikutuksen suunta? Keihin viestit kohdistetaan?
- Mitä ryhmässä tehdään ja mistä puhutaan?

Toiminnallisten tehtävien ja harjoitusten purkaminen on tärkeää ryhmän toiminnan kehittämisen kannalta. Purkuvaiheessa oppilaat saavat kertoa harjoitteen aikana heränneistä sekä positiivisista että negatiivisista kokemuksistaan ja tunteistaan. Palautetta voi antaa monella tavalla, esimerkiksi kertomalla, piirtämällä, kirjoittamalla tai liikkumalla. Toiminnalliset harjoitukset voivat herättää vahvojakin tunteita oppilaissa ja niiden käsittelyyn kannattaa varata aikaa.

Palautetta antaessa olisi hyvä kannustaa oppilaita myös miettimään, mitä he ovat oppineet kyseisessä tehtävässä. Ryhmän toimintaa voidaan arvioida myös käyttämällä arvioinnin tueksi erillistä arviointilomaketta (ks. liite 3). Lomakkeessa kiinnitetään huomioita olemassa olevaan vuorovaikutukseen ja määritellään tavoitteita ryhmän toiminnan kehittämiseksi.

Jos harjoitusta on vaikea käsitellä koko ryhmän kanssa yhdessä, osallistujia voi pyytää aluksi keskustelemaan parin kanssa. Harjoituksen purkamiseen riittää joskus myös nopea yleiskatsaus harjoituksen jättämiin tunnelmiin. Siinä voi käyttää apuna vaikkapa tunnehymiöitä (ks. liite 5).

Joidenkin oppilaiden voi olla vaikea kertoa kokemuksistaan ryhmässä, varsinkin jos oma kokemus ei vastaa ryhmän yleistä mielipidettä. Tällöin opettaja voi kerätä harjoituksista kirjallista palautetta pyytämällä oppilaita esimerkiksi täydentämään seuraavat virkkeet omilla mielipiteillään: pidin siitä, että..., minusta oli vaikeaa..., olisin toivonut enemmän...

Ryhmän toiminnan tukemiseen kuuluu myös palautteen antamisen ja vastaanottamisen harjoittelu. Ohjaajan tehtävä on huolehtia, että ryhmäläiset saavat sekä myönteistä että rakentavaa palautetta toisilta ryhmäläisiltä ja ohjaajalta. Oppilaat voivat harjoitella toiminnallisten harjoitusten avulla antamaan toisilleen palautetta ja arvioimaan ryhmän toimintaa.

Palautetta annettaessa on hyvä käydä ryhmän kanssa läpi yhteiset pelisäännöt:

- Kaikkia kohdellaan tasapuolisesti, jotta voidaan varmistaa, että ilmapiiri pysyy luottamuksellisena.
- Ainoastaan rakentava palaute auttaa toista kehittymään.
- Palautteessa keskitytään käyttäytymiseen ja toimintaan, ei henkilöön.

NUORTEN RYHMÄT HAASTAVAT OHJAAJAN

Nuorten ryhmillä on omat erityispiirteensä muunikäisiin ryhmiin verrattuna. Nuoret elävät tässä hetkessä, ilman pitkää elämäkokemusta, mikä tulee esiin myös toiminnallisia harjoituksia tehtäessä. Nuoret eivät enää ota yhtä helposti leikkejä, satuja ja tarinoita toiminnan kehykseksi, vaan he voivat mieltää leikit itseään aliarvioivaksi ja lapselliseksi. Heille tärkeää on tuntee olonsa kunnioitetuksi ja mielipiteensä arvostetuksi.

Harjoitukset on hyvä valita yhdessä nuorten kanssa, ja harjoitusten tarkoitus on aina perusteltava. Toiminnallisuus itsessään ei saa olla harjoituksen tavoitteena, vaan harjoitus toimii apuvälineenä jonkin tavoitteen, kuten ryhmähengen edistämisen, saavuttamiselle. Ohjaajalle nuorten ryhmät tarjoavat erityisen haasteen myös siten, että vanhempiin ja ylipäätään auktoriteetteihin kohdistuva kritiikki tulee ohjaajan kannettavaksi. Niinpä nuorten ryhmässä ohjaajan taidot, kokemukset ja pätevyys kyseenalaiseksi tetaan yhä uudelleen.

Osallistavia ryhmätyö- ja ideointimenetelmiä

Tuumaustalkoot

Seinälle levitetään fläppipapereita ja jokaisella oppilaalla on kynä. Kaikki kirjoittavat yhdelle paperille oman aiheeseen liittyvän ideansa. Aiheena voi olla esimerkiksi pohtia, millaista toimintaa oppilaat voivat suunnitella koulussa.

Tämän jälkeen kaikki lukevat muiden ideat ja jatkavat niitä, lisäävät uusia näkökulmia ja kommentteja. Puhe on kielletty, vain kynät puhuvat. Talkoot lopetetaan, kun mitään uutta ei enää synny.

Lopuksi ryhmä käy yhdessä läpi ehdotukset ja keskustelemalla tai tarvittaessa äänestämällä nostaa niistä esiin 3 tärkeintä ja toteuttamiskelpoisinta. Tässä vaiheessa voi myös perustella omia ideoitaan muille.

Paperit kiertämään

Jokaisella oppilaalla on edessään paperi, johon hän kirjoittaa muutaman minuutin ajan vähintään 2 tai 3 ehdotusta tai ideaa. Tämän jälkeen jokainen antaa oman paperinsa vasemmalla puolellaan olevalle osallistujalle, joka kirjoittaa saamaansa paperiin uusia ideoita.

Ajatus on, että papereissa jo olevat ideat auttavat synnyttämään uusia. Tätä jatketaan ainakin 5 siirron ajan. Puhua ei saa.

Lopuksi ryhmä valitsee yhdessä papereihin kirjoitetuista ideoista 3 tärkeintä ja käyttökelpoisinta. Parhaat ideat seuloaan esiin tarvittaessa äänestämällä. Jokaisella oppilaalla on 3 ääntä, jotka hän saa antaa mielestään parhaille ideoille. Eniten ääniä saaneet ideat otetaan jatkokäsittelyyn.

Lankakerä

Lankakerää heitellään osallistujalta toiselle satunnaisessa järjestyksessä. Lankakerän saanut oppilas vastaa kysymykseen, jonka opettaja aluksi esitti. Vastauksen jälkeen oppilas pitää langasta omalta kohdaltaan kiinni ja heittää kerän edelleen seuraavalle. Lankakerää heittäen saadaan rakennettua seitti osallistujien välille ja samalla voidaan kerrata nimiä, mieltä tavoitteita tai pohtia esim. ryhmän sääntöjä.

Palautteen antaminen

Tärkeimmät ominaisuuteni

Jaa jokaisella oppilaalle A4-kokoinen paperi. Paperi taitellaan niin, että siihen muodostuu kuuden ruudun ruudukko. Ruudut revitään irti taitoksia pitkin. Jokaiseen irtirevittyyn ruutuun kirjoitetaan yksi ominaisuus, jonka oppilas kokee tärkeäksi toimittaessa ryhmän jäsenenä. Kun kaikki ovat saaneet kirjattua 6 ominaisuutta, aloitetaan ominaisuuksien karsiminen. Ensimmäinen jokaista pyydetään poistamaan 2 vähiten tärkeintä ominaisuutta. Tämän jälkeen vielä 1 vähiten tärkeä ominaisuus ja vielä 1 ominaisuus, niin että lopulta jokaisella on jäljellä 2 omasta mielestään tärkeintä ominaisuutta. Pyydä tämän jälkeen oppilaita pohtimaan pareittain seuraavia asioita:

- Millaiset ominaisuudet jäivät viimeisiksi eli tärkeimmiksi, millaiset poistit?
- Oliko poistaminen hankalaa, haluaisitko vielä vaihtaa jonkun ominaisuuden?
- Koetko olevasi itse sellainen, mitä 2 viimeistä lappuasi kertoo?

Kirjallinen palaute

Jokaisella oppilaalla on paperi, jonka voi leikata esim. tähden tai sydämen muotoon. Oppilaat kirjoittavat paperiin oman nimensä ja jättävät paperin yhteisesti

sovittuun paikkaan. Jokainen saa käydä kirjoittamassa kuhunkin paperiin myönteisiä asioista kyseisestä henkilöstä. Paperi voidaan myös kiinnittää selkään, ja oppilaat kiertelevät luokassa kirjoittamassa palautetta lappuihin.

Minuutti minusta

Oppilaat jaetaan 3–4 hengen pienryhmiin. Otetaan kellolla aikaa esim. minuutin ajan ja ryhmän yksi jäsen saa tällöin hyvää palautetta toiminnastaan. Kuka tahansa saa ryhmästä antaa palautetta ja palautteen saajan on kuunneltava hiljaa kommentoimatta.

Laita käsi olkapäälle

Oppilaat seisovat luokassa. Opettaja kysyy kysymyksiä ja kukin oppilas laittaa käden sen oppilaan olkapäälle, johon vastaus hänen mielestään sopii parhaiten. Opettaja voi kysyä oppilailta, miksi he valitsivat juuri kyseisen henkilön.

Esimerkiksi: Laita käsi sen olkapäälle...

- kuka osaa tarpeen tullen olla myös hiljaa.
- kenestä tulisi hyvä poliitikko.
- kuka olisi hyvää seuraa kuntosalilla.
- kenen kanssa perustaisit moottoripyöräliikkeen.
- kuka voisi osata kertoa hyvin vitsejä.
- keneltä kysyisit apua tietokoneen hajotessa.
- kenen kanssa ryöstäisit pankin.
- kenestä tulisi hyvä näyttelijä.

Ampiaispesäpalaute

Ryhmä (3–15 henkilöä) seisoo yhden oppilaan ympärillä. Keskellä oleva laittaa silmät kiinni ja kaikki keksivät yhden asian (sana tai lause), joka kertoo jotain positiivista keskellä olevasta henkilöstä. Tämän jälkeen he alkavat hiljaa toistamaan omaa sanaansa/lausestaan. Vähitellen he myös lähentyvät keskellä olijaa, mutta varovat menemästä liian lähelle. Tämän jälkeen he pysähtyvät ja sanovat vuorotellen oman sanaansa/lauseensa keskellä olijalle. Harjoitus puretaan keskustelemalla siitä, miltä tuntuu kuunnella positiivista palautetta näkemättä palautteen antajaa.

OPETTAJALLE POHDITTAVAKSI:

- Millaisia osallisuuden muotoja tuen opetuksessani?
- Miten oppilaat voivat vaikuttaa opetuksen suunniteluun?
- Miten arvioin ryhmän toimintaa?
- Millaisissa tilanteissa oppilaiden on mahdollista antaa positiivista palautetta toisilleen?

Lähteet

- Aalto M., 2000. **Ryppäästä ryhmäksi.** My Generation.
- Aho S. & Laine K., 1997. **Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen.** Otava.
- Coie, J. D., Dodge, K. A. & Coppotelli, H., 1982. **Dimensions and types of social status: A crossage perspective.** Developmental Psychology 18.
- Hamarus P., 2008. **Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise.** Kirjapaja.
- Hentunen A-I, 2002. **Zur Praktischen Umsetzung konstruktivistischer Prinzipien im Deutschunterricht (Toimintatutkimus Lappeenrannan Lyseon lukiossa 1998–2001).** Jyväskylän yliopisto.
- Himberg L. & Jauhiainen R., 1998. **Suhteita: Minä, me ja muut.** WSOY.
- Horppu R., 1995. Parental and school influence on elementary school students' developing conceptions of teacher authority.** Helsingin yliopisto.
- Johnson D. & Johnson F., 1991. **Joining together: Group theory and group skills.** Prentice Hall.
- Joroinen K. & Koski A. (toim.), 2010. **Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen kouluyhteisössä.** Tampereen yliopisto.
- Junttila N., 2010. **Social competence and loneliness during the school years – Issues in assessment, interrelations and intergenerational transmission.** Turun yliopisto.
- Kahila S., 1993. **Opetusmenetelmien merkitys prososiaalisessa oppimisessa. Auttamiskäyttäytymisen edistäminen yhteistyöskentelyn avulla koululiikunnassa.** Studies in Sport, Physical Education and Health 29. Jyväskylän yliopisto.
- Kataja J., Jaakkola T. & Liukkonen J., 2011. **Ryhmä liikkeelle! Toiminnallisia harjoituksia ryhmän kehittämiseksi.** PS-kustannus.
- Kauppila, R., 2005. **Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille.** PS-kustannus.
- Lehtonen M., & Salovaara R., 2009. **Kouluttajan opas.** Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Paju P., 2011. **Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana.** Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 115. Nuorisotutkimusverkosto.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2004.** Opetushallitus.
- Pietarinen J., 1999. **Peruskoulun yläasteelle siirtyminen ja siellä opiskelu oppilaiden kokemana.** Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. N:o 50. Joensuun yliopisto.
- Pörhölä M., 2009. **Ryhmän muotoutuminen.** www.edu.fi.Viitattu 29.4.2012
- Repo-Kaarento S., 2007. **Innostu ryhmästä – Miten ohjata oppivaa yhteisöä.** Kansanvalistusseura.
- Salmivalli C., 2005. **Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys.** PS-kustannus.
- Salovaara R., 2008. **Voima virtaa. Menetelmäateriaali osallisuudesta tukioppilastoimintaan ja MLL:n nuorisotyöhön.** Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Salovaara R. & Honkonen T., 2011. **Rakenna hyvä luokkahenki.** PS-kustannus.
- Schmuck R.A & Schmuck P.A., 1997. **Group processes in the classroom.** McGraw-Hill.
- Soini M., 2006. **Motivaatioilmaston yhteys aktiivisuuteen ja viihtymiseen liikuntatunneilla.** Jyväskylän yliopisto.
- Toivakka S. & Maansola M., 2011. **Itsetunto kohdalleen. Harjoituksia itsetuntemuksen ja vuorovaikutustaitojen oppimiseen.** PS-kustannus.
- Tuckman B., 1965. **Developmental sequence in small groups.** Psychological Bulletin, 63.
- Tuckman, B.W. & Jensen, M.A., 1977. **Stages of small-group development revisited.** Group and organization studies 2.
- Törrönen M. & Vornanen R., 2002. **Emotionaalinen huono-osaisuus peruskoululaisten korostamana syrjäytymisenä.** Nuorisotutkimus (20) 4/2002.

Muuta kirjallisuutta

Kopakkala A: **Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen.** Edita Publishing.

Hyppönen M. & Linnossuo O. (toim.), 2002. **Zip, zap ja boing. Leikkejä ja muita toiminnallisia menetelmiä.** Lasten Keskus.

Leskinen E., 2009. **Ryhmä toimimaan! Vinkkejä tutustumiseen, oppimiseen ja yhteistyöhön.** PS-kustannus.

Kaukkila V. & Lehtonen E., 2007. **Ryhmästä enemmän. Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitsevalle.** SMS-tuotanto.

Saloviita T. (toim.), 2009. **Meidän koulu. Keinoja työrauhan ja hyvän ilmapiirin saavuttamiseen.** PS-kustannus.

Saloviita T., 2006. **Yhteistoiminnallinen oppiminen ja osallistava kasvatus.** PS-kustannus.

Tainio L. (toim.), 2007. **Vuorovaikutusta luokahuoneessa. Näkökulmana keskusteluanalyysi.** Gaudeamus.

Toimivan ryhmän määrittely

1. Muistele erilaisia ryhmiä, joihin olet itse kuulunut (koululuokka, harrastusryhmä, kesäleiri jne.)
 - Pohdi, millaisessa ryhmässä olet viihtynyt ja kokenut olosi turvalliseksi.
 - Mitkä asiat tukivat viihtymistä ja turvallisuuden tunnetta?

2. Kuvaa ja määrittele, millainen on sinun mielestäsi hyvä ja toimiva ryhmä.

3. Keskustele parisi kanssa, millainen olisi yhteinen määritelmäsi hyvästä ja toimivasta ryhmästä. Käyttäkää apunanne tehtävän 2 vastauksia. Kirjoittakaa yhteinen määritelmäsi tähän.

4. Keskustelkaa viereisen parin kanssa, millainen olisi yhteinen luonnehdinta toimivasta ryhmästä. Käyttäkää hyväksenne tehtävien 2 ja 3 vastauksia. Kirjoittakaa luonnehdinta tähän. Käykää lopuksi kirjoittamassa ehdotus taululle tai fläppipaperille.

Roolit ryhmässä

Tavoite: Pohtia omaa ja muiden ryhmän jäsenten rooleja sekä roolien merkitystä ryhmän toiminnassa.

1. Pohdi, millaisia erilaisia rooleja ryhmässänne esiintyi tehtävän aikana.

Voit käyttää apuna seuraavaa luetteloa:

informaattori	jännityksen laukaisija
järjestelijä	toimeenpanija
kriitikko	selittäjä
johtaja	hauskuttaja
hoitaja	älykkö
rohkaisija	seurailija
erotuomari	innoittaja
sovittelija	muita havaittavia rooleja?

2. Poimi edellisestä luettelosta roolit, jotka auttavat tehtävien suorittamisessa.

3. Poimi edellisestä luettelosta roolit, jotka auttavat ryhmää pysymään koossa.

4. Pohdi omia roolejasi. Millaisia rooleja olet saanut tai ottanut ryhmässäsi? Ovatko roolit sinulle tyypillisiä? Millaisessa roolissa toimit mieluiten?

Ryhmän toiminta

1. Tarkkaile ja arvioi ryhmän toimintaa seuraavien väittämien avulla laittamalla rasti sen hymiön kohdalle, joka parhaiten kuvaa arviotasi: 😄 = hyvin paljon, 😊 = aika paljon, 😐 = neutraali, 😞 = aika vähän ja ☹️ = ei, heikosti.

	😊	😊	😐	😞	☹️
1. Ryhmä toimi yhteisymmärryksessä.					
2. Ryhmällä oli yhteinen päämäärä ja selkeä tehtävä.					
3. Ryhmän jäsenet olivat sitoutuneita työhönsä.					
4. Ryhmä luotti jäsentensä osaamiseen.					
5. Ryhmässä toimittiin avoimesti.					
6. Ryhmän jäsenillä oli turvallinen olo ryhmässä.					
7. Ryhmäläiset olivat kiinnostuneita kaikkien ajatuksista.					
8. Ryhmässä annettiin myönteistä palautetta.					
9. Ryhmä korosti yhteistyön merkitystä.					
10. Ryhmässä oli mukava ilmapiiri.					
11. Ryhmä teki päätöksiä yhteisymmärryksessä.					
12. Ryhmä osasi arvioida omaa toimintaansa.					

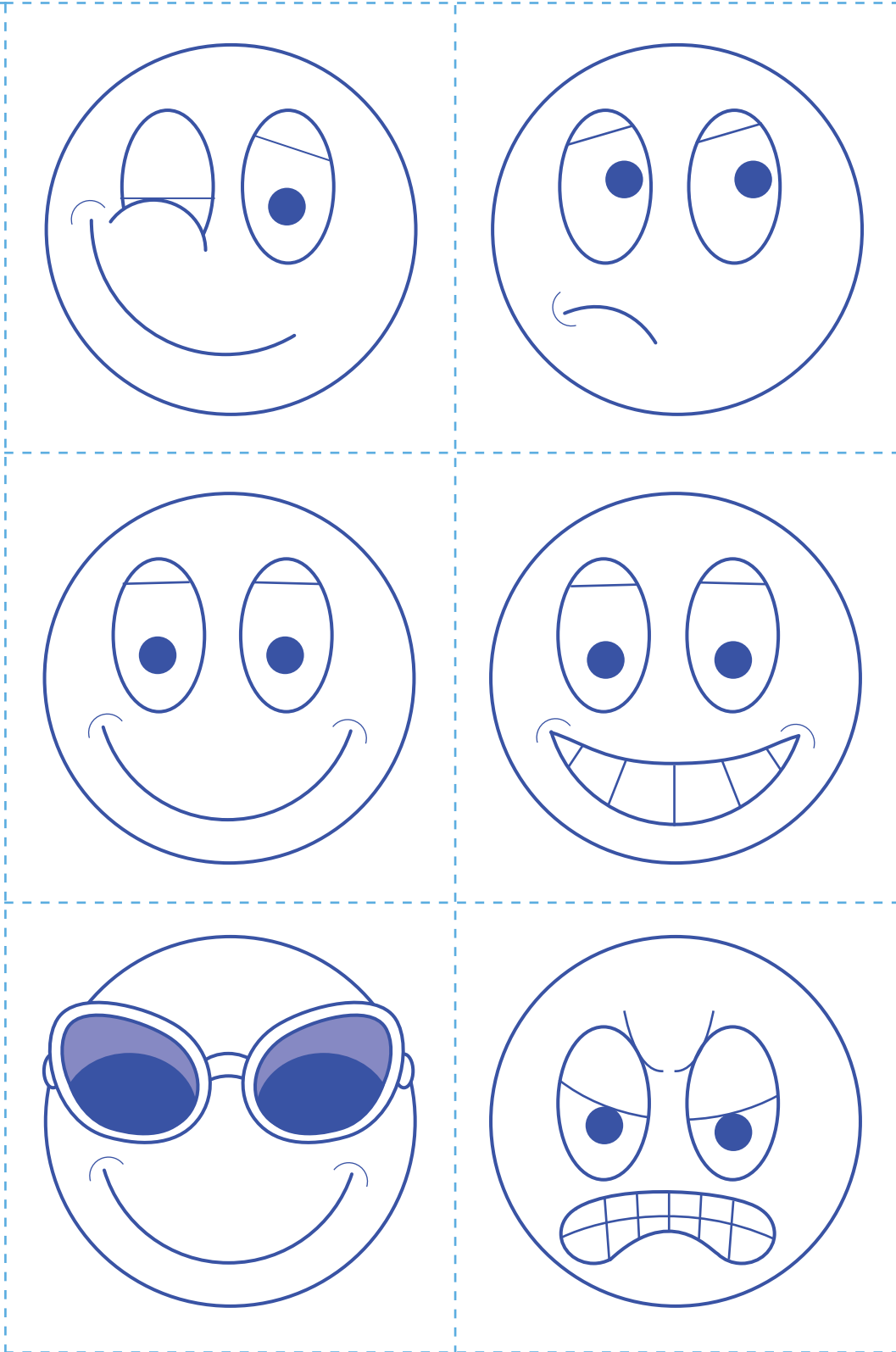
2. Mitä muita huomioita teit ryhmän toiminnasta?
3. Mitä asioita kehittäisit ryhmän toiminnassa seuraavilla työskentelykerroilla?

Tutustumisruudukko

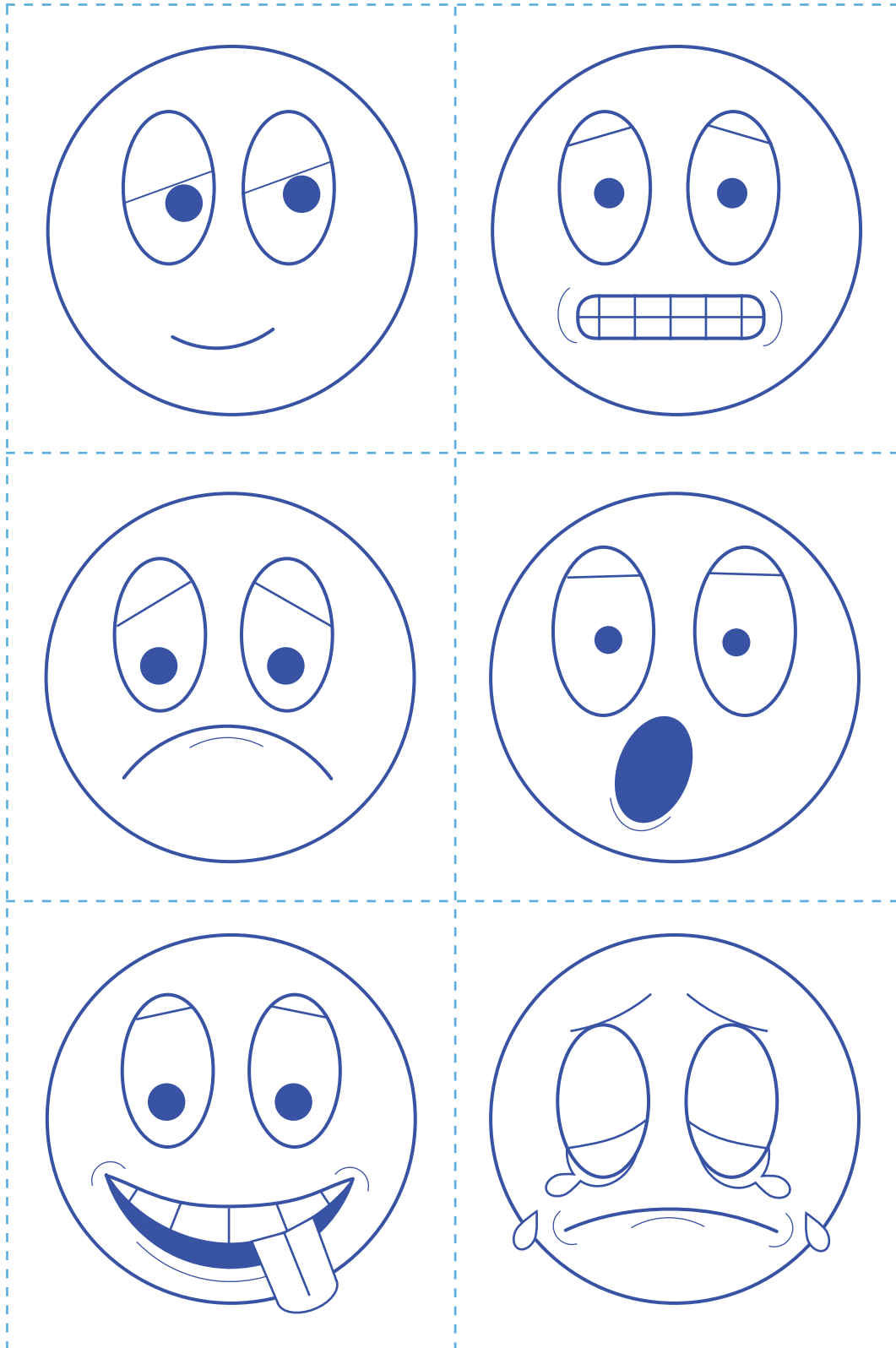
Selvitä, keneen väittämä sopii ja kirjoita tämän nimi ruutuun. Tavoitteena on kerätä mahdollisimman monta nimeä. Jokaisessa ruudussa on oltava ainakin yksi nimi ja jokaisen nimi on oltava ruudukossa ainakin kerran.

On tavannut Sauli Niinistön livenä.	On vihreät silmät.	On kasvissyöjä.	On hypännyt benjihypyn.	On hypännyt 5 metrin ponnahduslaudalta uimahypyn.
Osaa soittaa kitaraa.	Harrastaa salibandyä.	Seuraa moottoriurheilua.	Pitää skeittamisesta.	Pitää homejuustosta.
Pitää talvesta.	On ainakin kaksi sisarusta.	Osaa sanoa viidellä eri kielellä "kiitos".	Omistaa lemmikkieläimen.	Tykkää heavystä.
On ratsastanut hevosella.	Matkusti viime kesälomalla ulkomailla.	Pitää leipomisesta.	On uinut avannossa.	Osaa neuloa lapaset tai villasukat.
Käyttää nettiä päivittäin.	Pitää lukemisesta.	Ei ole katsonut Putousta.	Osaa pelata jalkapalloa.	On samassa kuussa syntymäpäivä kuin sinulla.

Tunnehymiökortit 1/2

Tunnehymiökortit 2/2

Muistiinpanoja

A series of horizontal dashed lines, spaced evenly down the page, intended for writing notes. There are 20 lines in total.

Kuulun!-materiaalissa käsitellään muun muassa aloittavan ryhmän tukemista, ryhmän toimintaa ja vuorovaikutusta sekä osallisuutta. Opas on suunnattu ensisijaisesti perusasteen 5.–9. luokkien opetukseen. Materiaalin harjoituksia voi hyödyntää monenlaisten nuorten ryhmien kanssa.

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

OPETUSMINISTERIÖ

